

koucky-arch.cz

VÝZNAMNÁ VEŘEJNÁ PROSTRANSTVÍ

Základní údaje

Veřejná prostranství hlavního města Prahy

© Roman Koucký architektonická kancelář s.r.o. červen 2010

Roman Koucký architektonická kancelář s.r.o.
Bruselská 13, 120 03 Praha 2
IČO: 25702271
tel.: 222 515 754, e-mail: email@koucky-arch.cz

autorský tým:
doc. Ing. arch. Roman Koucký [ČKA 00 075], Šárka Malá;
Ing. arch. Annamaria Bohuniczky, MgA. Jakub Filip Novák
spolupráce:
JUDr. PhDr. Jiří Plos

Poznámka:

Studie byla zpracována v roce 2010 na základě Smlouvy o dílo č. KU 10009 ze dne 09-03-2010 a přílohy zadání č.1 – Specifikace díla a hlavní cíle řešení, doplněného a zpřesněného zejména na jednáních konaných v sídle zadavatele ve dnech 29-03-2010, 07-05-2010, 15-06-2010, 21-07-2010 a dopisu č.j. 6933/10.

ÚVOD

Aktuální popis města (Prahy) skrze veřejná prostranství, jejich kompozici a hierarchii zpracovaný jako součást územně analytických podkladů, je základním kamenem pro začátek procesu zpracování územního plánu založeného na strukturálním chápání města.

Jakékoliv vhodně zvolené zjednodušení reality – mapa, má obrovský potenciál přispět k pochopení celku. Ideální analytický podklad, je podklad rafinovaný ve své jednoduchosti. Proto se pokoušíme nalézt adekvátní záznam toho, co vlastně přesně představuje veřejný prostor a veřejné prostranství města 21. století. Je to první krok k (novému) „strukturálnímu plánu“.

VEŘEJNÉ PROSTRANSTVÍ A VEŘEJNÝ PROSTOR

Častá záměna pojmu veřejný prostor a veřejné prostranství vede k velkému zmatku v terminologii, proto je třeba terminologii upřesnit hned ze začátku a dbát na její dodržování. Zatímco **veřejné prostranství** je pojem čistě topologický, označující vždy konkrétní místo na zemském povrchu, termín **veřejný prostor** označuje i prostor virtuální, tj. prostor sdílených informací – prostor myšlenkový stejně jako např. politický.

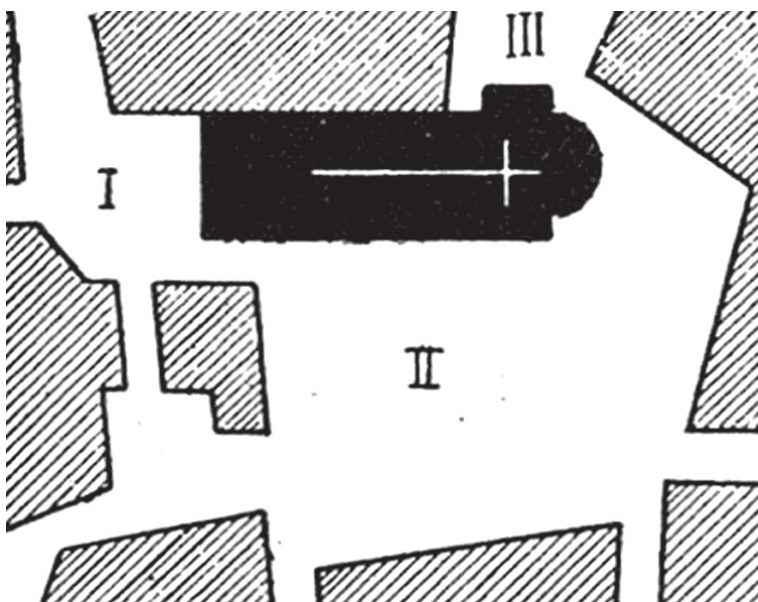
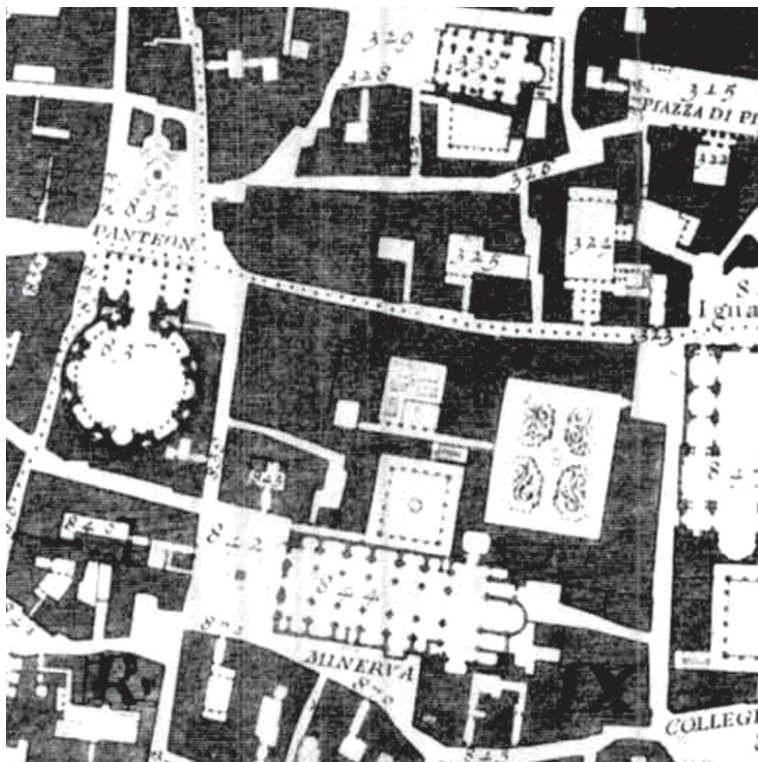
Veřejné prostranství je platformou pro některé projevy veřejného prostoru, samo o sobě je však jen jednou z jeho součástí.

PROČ VEŘEJNÁ PROSTRANSTVÍ?

Proč se vůbec zabývat pojmem veřejné prostranství? Vždy, když máme pocit, že něco ztrácíme, hledáme proč. A prvním krokem bývá popis a definice, protože to, co neumíme pojmenovat, nemůžeme ani napravovat. Co a kde je dnes veřejné prostranství? Domníváme se, že problémem veřejných prostranství evropských měst 21. století je fakt, že je ho příliš. A kvantita zabíjí kvalitu. Extenzivní „rozpad“ měst vedl k nárůstu plochy a tažení modernistické války proti ulicím, rozvrátilo jasně čitelnou kompozici. Kombinace nárůstu plochy a ztráty hierarchie vede k nutnosti definovat kvalitu, kompozici a hierarchii veřejných prostranství. Což je skutečně minimum, které je třeba udělat.

Zatímco dříve to byly jasně zástavbou vymezená místa a zbytek byly zahrady, pole a krajina, teď je volný prostor veřejným prostorem. Zdánlivě je veřejným i zbytkový prostor nikoho ve čtyřlístku dálničního sjezdu (ačkoli de iure samozřejmě patří konkrétním vlastníkům). Zatímco dříve bylo veřejné prostranství to, co budovy mezi sebou vytvořily, nyní je to vše, co mezi budovami zbylo. Díky extenzivnímu stavění veřejného prostranství přibýlo a přitom (nebo snad právě proto?) se většina zásadních, soukromých i veřejných lidských činností přesunula do interiéru. Okno prohrálo svůj boj s televizí. Proto je dnes tak důležité najít ve veřejných prostranstvích hierarchii a oddělit určité množství, které buď původní smysl veřejného prostranství má, nebo by mohlo mít aspoň jeho potenciál.

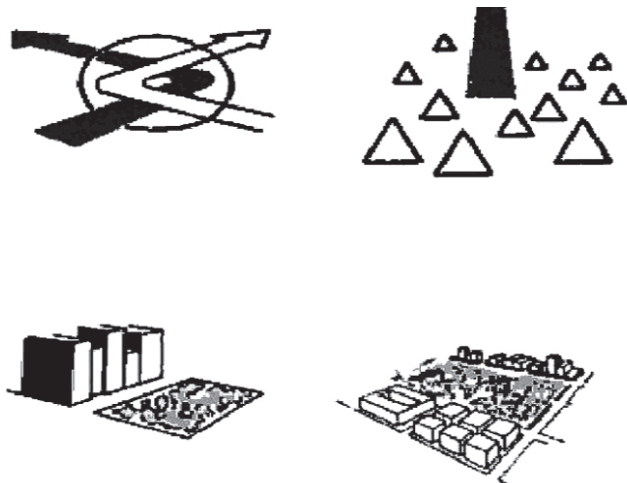
OD KDY JSOU VEŘEJNÁ PROSTRANSTVÍ?

Je nesnadné zodpovědně prohlásit, kdy přesně lze v historii měst již hovořit o existenci veřejného prostranství tak, jak mu rozumíme dnes. Zejména proto, že veřejné prostranství je v podstatě sdílená představa o určitém konkrétním pozemku a (veřejném) způsobu jeho užívání. To znamená, že je spojena i s určitým typem právního myšlení. Tento status byl znám již Řekům a Římanům, těm specificky i jako pojem právní. Zvláštní (právní) status některých částí městského osídlení byl součástí mnoha kultur a věcně ho lze doložit jako hierarchicky významnější část struktury osídlení už v osídlení zemědělském a protoměstském (jakési společné prostory celé rodiny či kmene, resp. společné prostory rituální). Ta hierarchičnost a zároveň úspornost jsou podstatné znaky. Je jisté že vyložení koncepční artikulace této problematiky se objevuje až v souvislosti se schopností mapovat. Zjednodušovat obraz města do abstrahovaných plánů a zpětně jej promýšlet - plánovat. Zpočátku se nejednalo o plán v pravém slova smyslu, ale spíše o osnovu, strategii výstavby. V římských vojenských táborech přelomu letopočtu i jejich „zkamenělých“ nástupcích stačily dvě hierarchizované osy, aby naplnily smyslem celek. Fenomén kolonizačních měst gotik 13. století bývá lokátory vymezen na šachovnicovém půdorysu, který organizuje uspořádání parcel okolo tržního náměstí. Bohatě možnosti interpretace a tím i plánu nabízely renesanční perspektivní nebo perspektivu napodobující veduty, nahrazující plošné gotické skici, kombinující různé typy prostorových průmětů a mentálního obrazu reality. Potenciál plánu se však ukazuje zejména v pozdější fázi renesance, době rozšíření map na kartografickém základě půdorysného průmětu. Při jejich vypracovávání byla odjakživa velmi populární metoda zaznamenávat stavební hmotu a její strukturu tmavě a volný prostor mezi ní ponechávat světlý. Někdy byly plány i nadále doplňovány o veduty uvádějící do souvislostí, či o axonometrické zobrazení vybraných význačných budov, které jakoby vyrůstaly ze svých půdorysů, podobně dnešním turistickým průvodcům. **Skutečné uvažování o veřejném prostranství města jako sdíleném prostoru specifických obecných nároků, přišlo do širšího povědomí ještě později, a to především s plánem architekta a kartografa Giamabattisty Nolliho¹.** Na papežovu objednávku vypracoval v roce 1748 plán barokního Říma zcela specifickou metodou. Do onoho bílého, sdíleného prostoru zahrnul i vnitřky chrámů, ulice a náměstí se tak náhle staly pouze nezastřešeným pokračováním interiéru města a naopak. Nolliho plán je dokladem, jak je samotná metoda selekce, která je pro jakoukoliv mapu charakteristická, zásadním přínosem pro samotné chápání reality, kterou zachycuje. Metoda „*zobrazovat málo, aby bylo vidět hodně*“,² je vždy nezbytná. Přibližně o 150 let později v roce 1889 Camillo Sitte zobrazil ve svých metodických příkladech v knize *Stavba měst podle uměleckých zásad* veřejný prostor opět bíle a stavební hmotu šrafovou. Oproti Nollimu však veřejné budovy nezahrnul do interiéru ulic, ale naopak je černou barvou vyznačil jak proti struktuře městské zástavby, tak volnému prostoru. Jím zvolená forma zobrazení tak odrážela opět jiné městské vztahy. Šlo v nich o kompozici, estetiku městského prostranství, na níž se značnou měrou podílela architektura dobových monumentálních budov, nikoliv o pouhé pojmenování veřejně dostupných míst. Nejradikálněji tradici prostorového zobrazování použil ve dvacátém století Le Corbusier ve svém plánu pro Voisin z r. 1923, kde navrhuje srovnat Paříž se zemí a na místě vztyčit kasárenské řady modernistických věží. Kontrast plochy zastavěného území středověké Paříže a vysokých věží v zeleni dokládá skrze klasické tmavé zobrazení zastavěného a světlé zobrazení nezastavěného území. V Corbusierově kontextu náhle bílá a černá již neznámá pouze stavbu a ulici, ale podprahově reprezentují (domnělé) dobro a zlo. Do plánu je de facto

¹ Interaktivní plán např. na <http://nolli.uoregon.edu/cartography.asp>, odečteno 1.5.2010

² Tomáš Valena, *Město a topografie*, NTM 1991

promítnuta nejtemnější stránka levicové ideologie 20. století – černé a soukromé je zlé, bílé a veřejné je dobré. Je to past na celé generace architektů vyznávajících takzvaný funkcionalismus: vždyť, kdo se odváží odmítat veřejně dobro?

Zcela nový slovník, oproštěný od kombinací systému tmavých a světlých ploch či jakýchkoliv prostorových průmětů ustavuje v šedesátých letech Kevin Lynch v knize *The Image of the city*.³ Lynch zavádí bohatou terminologii urbánních systémů pro nové urbánní situace dobových měst. Přelomovost jeho přístupu spočívá ve změně měřítek. Na jedné straně nabízí zaměření na větší měřítko (celé město) a na druhé straně na prožívanou realitu města odráženou v myslích jeho obyvatel, tedy vlastně paralelní měřítko jedna k jedné.

Oproti tomu např. Bernard Tschumi ve svém návrhu pro soutěž na řešení parku La Villette v r. 1982 popularizoval pojetí urbanismu jako systému přes sebe položených různorodých vrstev, z nichž některé reprezentují vybrané typy veřejných prostranství, což v jiném smyslu v téže soutěži naznačoval i návrh Rema Koolhase. Zde se již zřetelně objevuje virtuální popis města, ne náhodou podobný principům správy dat dnešních projekčních i grafických programů.

Domníváme se, že vývoj uvažování o veřejných prostranstvích obecně naznačuje stále jasněji rostoucí potřebu stanovení hierarchie a kompozice, povýšenou nad pouhou existencí veřejného. Domníváme se, že hierarchie je přirozenou vlastností prostoru. Naším úkolem není ji uměle vytvořit, ale co nejvěrohodněji rozpoznat a popsat. Teprve správně chápané město je možné správně interpretovat novodobými zásahy.

Znovu opakujeme: Jakékoliv vhodně zvolené zjednodušení reality – mapa – má obrovský potenciál přispět k pochopení celku. **Ideální analytický podklad, je podklad rafinovaný ve své jednoduchosti.** Proto se pokoušíme se nalézt adekvátní záznam toho, co vlastně přesně představuje veřejné prostranství města 21. století.

VEŘEJNÁ PROSTRANSTVÍ A GENIUS LOCI

„Logika je sice neotřesitelná, ale člověku, který chce žít, neodolá.“

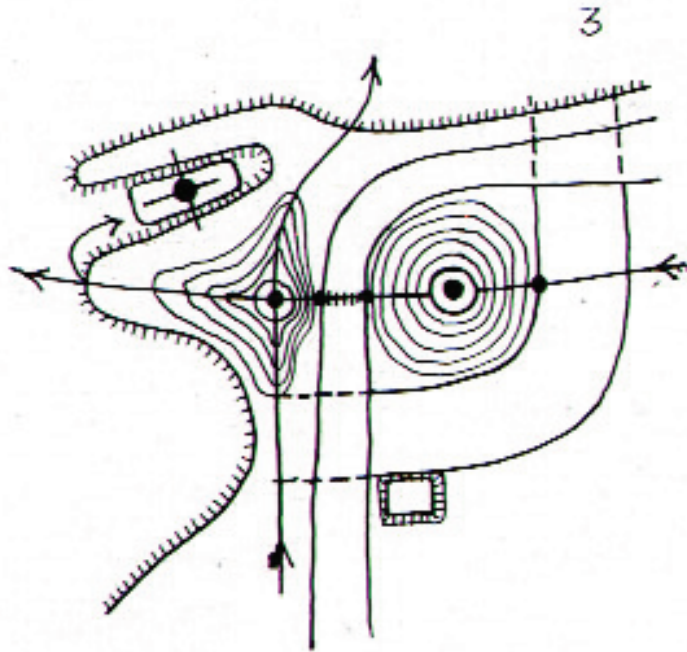
Franc Kafka, Proces

Výše uvedený citát si vybral Christian Norberg – Schulz do předmluvy ke své knize *Genius Loci, k fenomenologii architektury*.⁴ Při uvažování o popisu města skrze veřejná prostranství se lze jen těžko vyhnout problematice „ducha místa“, který Schulz oživil a reinterpretoval mimo jiné i na příkladu Prahy, resp. charakteristice celých Čech od morfologie po jejich historii. Časem výraz *genius loci* zlidověl a jeho obsah zvládněl. Smysluplně použitelný pro uvažování o městě je však jen ve svém původním významu. *Genius loci* jak mu rozuměl Schulz, není vůbec pouhým charakterem místa. Není jednoduššího důkazu, než fakt, že v analýze trojice měst Praha – Chartúm – Řím, autor věnuje vždy samostatnou kapitolu charakteru a jinou kapitolu věnuje *geniu loci*.

Duch místa podle Schulze je soubor vlastností lokality, zasahujících do lidské existence fatálním způsobem. Není to fenomén, se kterým lze svévolně zacházet, který lze měnit nebo napláňovat. Existuje nezávisle na lidech, kteří nad ním mají jen malou moc. Mohou jej pouze přibližně popsat, porozumět mu, respektovat a přijmout jej nebo s ním marně zápasit, popírat jej a ničit s ním i sebe samé. Nemá smysl jej hodnotit, duch místa je kvalitativní pojem sám o sobě, hory nejsou lepší než údolí.

³ Kevin Lynch, *The Image of the City*, Cambridge, Mass. 1960, české vydání: *Obraz města*, Polygon 2004

⁴ Christian Norberg – Schulz, *Genius Loci, k fenomenologii architektury*, Praha, Odeon 1994

Duch místa, pokud existuje, představuje sílu, která přebíjí každou jednotlivost a mění ji na svou součást.

Cílem člověka je v jeho vlastním zájmu *geniu loci* porozumět a spřátelit se s ním tak, jako se Arab musí spřátelit s nekonečně rozlehlou pouští a spalujícím sluncem a Seveřan zas s nikdy nekončícím větrem a deštěm. Správná otázka nezní: Jak chránit nebo manipulovat naši utkvělou představu genia loci? Správná otázka zní: S čím se máme na tomto místě spřátelit my?

Schulzův termín genia loci je (zejména v Praze) zneužíván na každém kroku. Genius loci tak, jak je Schulzem ustaven, však není to, jak město vypadá, ale jakou má vnitřní nepopsatelnou sílu. Pozorný čtenář Schulze ví, že Genius loci nepředstavuje malebnost, omšelost, romantiku ani bizarnost... nic z toho, čím se zařikají laciné turistické příručky. **Genius Loci je schopnost místa přetvářet myšlenky.** Schopnost naplnit nezamýšleným smyslem jednotlivostí celek. Schopnost spojit v homogenní celek jednotlivé tvůrčí zásahy do městského organismu napříč časem a kulturami.

Z výše uvedeného vyplývá, že Schulzova terminologie ani myšlenkový základ není vhodný ani kompatibilní se snahou o hierarchizovatelný a byrokraticky (v pozitivním slova smyslu) komunikovatelný popis veřejných prostranství měst, ustavený pro účely spravování (včetně plánování) měst.

VEŘEJNÉ PROSTRANSTVÍ VÝVOJ PROBLEMATIKY

Veřejná prostranství jako specifický fenomén bývají v tuzemských i zahraničních celoměstských plánech řešena zvlášť a vědomě jen málokdy. Většinou jsou v nich přítomna latentně jako výsledek záznamu jiných sledovaných jevů. Někdy se jedná o zbytkový prostor, který plán opomíjí, jindy se jedná selektivně o jeden či více sdružených projevů použití veřejného prostranství – tedy „záznam“ toků dopravy či infrastruktury. V některých plánech se vyskytují nesouvislé náznaky pokusu o hierarchizaci nebo alespoň pojmenování nejintenzivnějších veřejných prostranství. Všemi plány však prochází neviditelná niť podvědomé práce s jeho problematikou, která však nikde není dovedena do konce. Téměř vždy chybí jasný záměr adekvátně zmapovat a metodicky uspořádat systém veřejných prostranství, spolu s vyřešením všech problémů, které tento záměr přináší.

Principiálně lze říci, že spolu se slábnutím důrazu na strukturu se v plánech vytrácí i důraz na veřejná prostranství, jejich kompozici a hierarchii. Od osmdesátých let dvacátého století, v období převažující funkční regulace se tato problematika téměř vytrácí a její náznaky je možné najít jen obtížně. Jak již bylo řečeno, většinou se jedná o „zbylou plochu“ mezi jednotlivými vymezeními funkcí.

DEFINICE VEŘEJNÉHO PROSTRANSTVÍ „DE IURE“

ZÁKLADNÍ DEFINICE DLE ČESKÉ LEGISLATIVY

Podle vyjádření PS PČR, které je rekapitulováno v nálezu Ústavního soudu č. 211/2005 Sb., se pojem veřejné prostranství vyskytuje přibližně ve 138 (českých) právních předpisech a poprvé byl v novodobé české legislativě definován v zákoně č. 128/2000 Sb.ⁱ

Na našem území se však pojem veřejné prostranství vyskytoval již v právních předpisech rakouských, resp. rakousko-uherských. Například „plány polohy (upravovací)“ v zákonu č. 64/1894 z.z., stavební řád pro markrabství moravské „Každé město, městečko a každá osada o sobě uzavřená mějž správný plán polohový, v který pojmouti se mají všechna tam jsoucí náměstí a veřejná prostranství, třídy a ulice, ...“. Pojem „veřejné prostranství byl definován dříve než v zákonu o obcích v § 4 odst. 2 zákona č. 565/1990 Sb. o místních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, který byl později nahrazen § 34 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení).

Veřejné prostranství je však ve všech jazycích zvykové a hovorové označení, což vysvětluje jak problematičnost jeho technicky přesné definice, tak pevnost jeho podvědomého zakotvení ve společenském řádu. Jako právní termín jej různé zákony různých zemí používají v rozličných kontextech a vymezeních, stejně jako jiné podobné pojmy (např. veřejně přístupné místo, místo přístupné veřejnosti, místo z něhož nelze nikoho vyloučit apod.) vycházející z tradičního právního pojmu veřejného (obecného) užívání. V aktuální české legislativě se tento pojem zakotvuje pouze v zákoně o obcích, č. 128/2000 Sb. na jehož definici v § 34 se případně odkazují všechny ostatní zákony. Tato definice zní: **Veřejným prostranstvím jsou všechna náměstí, ulice, tržiště, chodníky, veřejná zeleň, parky a další prostory přístupné každému bez omezení, tedy sloužící obecnému užívání, a to bez ohledu na vlastnictví k tomuto prostoru.**ⁱⁱ

Všechny další oficiální definice resp. interpretace, jednotlivých složek státní správy jsou pouze informativní, ve snaze zpřístupnit občanům jasněji hranici veřejného. Vycházejí pouze z hlavních principů zákona o obcích nebo jej doplňují o vybrané legislativní souvislosti a neposkytují žádný rozmanitější pohled na problematiku.ⁱⁱⁱ

Definice veřejného prostranství ve vyhlášce č. 501/2006 Sb. o obecných požadavcích na využívání území, hovoří o veřejných prostranstvích jako plochách s definovaným způsobem využití a týká se v podstatě jejich reprezentace v mapách územních plánů, ale jinak ani ona neposkytuje žádnou novou nebo alternativní definici.^{iv} Tuto potřebu konkretizace termínu výjimečně nahrazují samotné územní plány, například územní plán Ústí nad Labem z roku 1996 a z něj vycházející regulační plány užívaly termín veřejná prostranství a definovaly ho ještě v kontextu s tehdy platným zákonem o místních poplatcích.^v

SOUVISEJÍCÍ A DOPLŇKOVÉ DEFINICE „DE IURE“

Kromě zákona o obcích existují i související právní normy, které se dotýkají problematiky, která je specifická pro veřejná prostranství, zejména veřejné přístupnosti, a které pomáhají ustavit plastičtější obraz o právních principech veřejného užívání území.

Definice vycházející ze zákona o obcích se co do výkonu práva omezuje na správní území obce. Zvykově se za hranici obce, v krajině (v evropském kontextu), vlastně vše stává veřejným prostranstvím, pokud není řečeno jinak. Fenoménem dotýkajícím se problematiky veřejného prostranství mimo zastavěné

území je tradiční právní institut, tzv. **Veřejné prostupnosti krajiny**^{vi}, který zakládá každému právo na volný průchod přes veškeré pozemky, které nejsou z tohoto práva vyloučeny.

Podobně existuje i specifické **Právo vstupu do Lesa**^{vii}, které souvisí s právem užívat jeho plodů i disponovat s dostupným materiálem (borůvky, šišky, klestí...).

Krajinou se vinou komunikace propojující lidská sídla, na něž se vztahuje tzv. **Právo obecného užívání**^{viii}. Zde je vymezení „užívání“ složitější kvůli nutnosti definovat hranice svobody pohybu a bezpečnosti dopravy za neustálé proměny technických možností i nových rizik.

Nakonec existuje ještě jeden pojem, zasahující do soukromých pozemků směrem spíše než k veřejnému, tak k poloveřejnému užívání. Je to tzv. **Právo na cestu**^{ix}, které je speciálním typem věcného břemene.

Toto právo užívání krajiny však není veřejným prostranstvím v právním smyslu. Takovým by byly polní nebo lesní cesty.

LIMITY DEFINICE VEŘEJNÉHO PROSTRANSTVÍ „DE IURE“

Je patrné, že všechny české legislativní definice veřejného prostranství a jeho specifických projevů se zabývají především spornými momenty, vznikajícími při užívání soukromého pozemku veřejností a naopak. Ve středu jejich zájmu není víceúčelové vymezení pojmu, nýbrž snaha vytvořit či spíše specifikovat normu pro řešení a předcházení sporům. Veškerá česká legislativa v této oblasti, stejně jako nálezy ústavního soudu, vycházejí z dávné právní tradice omezení vlastnického práva obecným užíváním.

Účelové zaměření české zákonné definice veřejného prostranství omezuje možnost obohacení jeho chápání v dalších rozměrech. Definice je horizontální, nenabízí východisko k hierarchizaci veřejného prostranství ani jeho sofistikovanější kategorizaci. Nezná a nepoužívá nic ze zavedené urbanistické terminologie jako např. poloveřejné prostranství. Zároveň mlčky předpokládá pouze statická prostranství pod širým nebem a nenabízí klíč k problematice sofistikovanějších systémů vznikající v současných megapolích, jako jsou zastřešená veřejná prostranství, podloubí, mobilní jednotky, nákupní a jiné pasáže atd. Zákon zná pouze dva typy vlastnictví, soukromé a veřejné a k výkonu práva mezi nimi potřebuje logicky ostrou hranici.

ZÁVĚR

Lze tedy říci, že česká právní definice veřejného prostranství je pro účely hledání hierarchie, vnitřních vztahů, kompozice, intenzity využití, smysluplnosti a identity a zejména pro jakékoliv rozlišování kvality veřejných prostranství značně vágní. Využitelná je spíše pro stanovení dvou definičních protipólů, mezi nimiž existuje široká škála typů veřejných prostranství, mj. definovaná i v čase.

Z toho plyne, že pro strukturální pojetí plánu bude nutné vytvořit zcela nové, podrobnější definice a jejich vzájemné souvislosti, jak je uvedeno dále.

Definice veřejných prostranství z hlediska „obrazu města“ pro účely ÚAP pro „strukturu a kompozici“ se může lišit od definice veřejného prostranství v zákoně o obcích, není s ní však v rozporu.

DEFINICE VEŘEJNÉHO PROSTRANSTVÍ „DE FACTO“

Faktické vymezení veřejného prostranství má dvě základní polohy. Obecnou a formálně klasifikační, přičemž ta (na první pohled) třetí, legislativní je pouze jedním z typů té klasifikační.

Zajímají nás obě, protože všechny formální definice vycházejí z množiny těch obecných. I definice pro potřeby územního plánování bude nutně účelová, to jí však nebrání ve snaze o dosažení přesnosti a úplnosti.

Je patrné, že i po limitování termínu veřejného prostranství jako podmnožiny veřejného prostoru, má stále tento pojem sám o sobě blíže k filozofické myšlence, než ke konečnému počtu topologických útvarů.

Z tohoto důvodu je nutné od počátku počítat s tím, že pro rozlišování kvality a tím i odpovídající správy veřejných prostranství musí jakákoliv metodika pracovat s množinou nutně menší, než poskytují veřejná prostranství ve svém plném smyslu. Aby bylo možné je formalizovat, je nutné se přizpůsobit minimálně relevantnímu měřítku.

VEŘEJNÉ PROSTRANSTVÍ A JEHO GEOMETRIE

Z teorie chaosu nebo popisů fraktálů víme, že měřítko je pro jakékoliv měření klíčové. Jednoduchý příklad: Británie má obvod ostrova odečtený z mapy 1: 100 000 X Km. Odečteno z plánu 1:1000 je obvod Y Km, přičemž samozřejmě platí, $Y > X$. V tomto kontextu zaměřeno na mikrosvět je pak obvod ostrova prakticky nekonečný. Museli bychom počítat s obvodem každého zrnka písku. Měřítko 1:1 totiž neznamená skutečnou velikost, nýbrž znamená, že všechny rozměry neměřitelné běžnou lidskou zkušeností zaokrouhlujeme na 1mm. Ale přitom dokážeme popsat geometrické útvary mající nekonečný obvod a přitom je vepsat do kružnice o jakkoliv malém konečném obvodu (fraktál na obrázku). To není přitažené za vlasy, to je dnes populární literatura, kterou se baví děti na základních školách. Proto bychom ani my neměli zapomenout, že to co, považujeme za záznam reality je její pouhou abstrakcí v měřítku, které považujeme v dané chvíli za smysluplné. Přestože spravování dat v CAD systémech může svádět k dojmů, že pracujeme v měřítku jedna k jedné, nic není vzdálenější realitě. Pokud pro účely územního plánu pracujeme s měřítkem 1:25 000 a 1:10 000, těžko můžeme do plánu promítat tvary střech, parkovací stání nebo kanálové mřížky.

VEŘEJNÉ PROSTRANSTVÍ – VÝŠKY A HLOUBKY

Jiný problém vyplývá z porušení systému rovin vymezujících plochu prostranství: Jak hluboko pod zemí například začíná a jak vysoko končí veřejné prostranství? Státní útvary oficiálně končí nejpozději ve výšce Gagarinova obletu zeměkoule. Žádná země si tehdy nestěžovala na narušení svého vzdušného prostoru. Tak vysoko ale veřejné prostranství nepotřebujeme. Naopak, z právních norem následujících zvyky vyplývá, že atmosféra – vzdušný prostor se stává veřejným mnohem níže nad soukromým pozemkem, v obydlených oblastech již okolo 200 m nad terénem. A jak hluboko veřejné prostranství začíná? Důlek na kuličky a hrobeček křečka je ještě v pořádku? Vrt studny například vyžaduje speciální povolení, podzemí je považováno za sdílený prostor. Překvapivě je tedy možné, se ze soukromého prostranství prokopat do veřejné hlubiny. Každá vtípně stručná všezahrnující definice je zjevně nedostačující, protože v určitých extrémech neodpovídá tomu, jak skutečně veřejné prostranství funguje a v určitých ji značně

překračuje. Přestože pro účely územního plánování je veřejné prostranství vymezeno dvojrozměrně, je nutné vždy porozumět zvolené mapové abstrakci i v jejích důsledcích pro třetí rozměr.

VEŘEJNÉ PROSTRANSTVÍ A SVOBODA KONÁNÍ

Veřejné prostranství představovalo v různých civilizacích různou hodnotu. Přes propast kultury a času dnes v Evropě 21. století veřejnému prostranství rozumíme většinou jako místu pro reprezentaci rovnosti. Na veřejném prostranství jistě není dovoleno vše, ale všichni zde nesmíme totéž. V době, kdy se ustavovaly základní městské struktury jako vzájemně hierarchizované ulice a náměstí však veřejné prostranství sloužilo pravému opaku. Bylo to místo pro reprezentaci privilegií a společenské hierarchie. Zatímco dnes je veřejným prostranstvím místo, kam může i společností odmítnutý bezdomovec, dříve se do městských hradeb dostala jen omezená skupina. Principiálně lze tedy říci, že **veřejné prostranství je místem prezentace sdílených společenských hodnot**, rámem obrazu lidských vztahů a rituálů, které je doprovázejí. Přesto ani dnes, v kultuře paradoxní masové individuality, není veřejné prostranství místem absolutní amorální svobody. Ve skutečnosti je to, stejně jako kdykoli v historii, místo, kde je možné předvádět chování druhých, místo kde je takové chování vyžadováno, místo, kde jsme vystaveni zvnitřněné kontrole vlastní kulturní identity. Veřejné prostranství nepředstavuje kulturní ani právní vakuum, je to naopak místo té nejvyšší reprezentace obojího. Místo, kde se jedno i druhé dynamicky stále znovu potvrzuje, utváří a dynamicky proměňuje.

VEŘEJNÉ PROSTRANSTVÍ A JEHO „ÚČEL“

Podmínkou existence veřejného prostranství není pouhá veřejná přístupnost ani možnost jej prostorově definovat, ale jeho naplnění účelem. Pokud je nám známo, legislativy hovoří o účelu veřejných prostranství otevřeně pouze vyhláška č. 501/2006sb. O obecných požadavcích na využívání území: *...veřejná prostranství mají nezastupitelnou úlohu pro neformální společenské kontakty a pro soudržnost společenství obyvatel obce.*¹⁴ K tomu je však nutné mít výhrady, neboť se to nezdá dostačující. Možná výše uvedené platí skutečně na lokální úrovni menších obcí, možná městysů, ale veřejné prostranství metropolí jako místo setkávání demytizovala již řada autorů.¹⁵ Proto se i přes tuto částečně výstižnou definici domníváme, že veřejná prostranství jsou cenná právě proto, že ve skutečnosti žádný konkrétní účel nemají. Jsou otevřena všem účelům, kterými je jsou lidé schopni naplňovat. A proto by bylo nemoudré pokoušet se postavit definici veřejných prostranství na jejich účelu. I kdybychom dokázali nějak popsat celou škálu účelů veřejných prostranství dnes, nebudou již zítra platit. Základní vlastností veřejných prostranství je, že se proměňují spolu se společností, která je utváří. Smysl veřejných prostranství se neustále mění přímo na nich. Kde se dříve vyvrhovaly ryby, tam dnes cvičíme tchaj-t'i na trávě, kam se dříve vylévaly exkrementy, tam si kupujeme zmrzlinu.

Zkráceně je tedy možné říci, že účelem veřejného prostranství je to, co na něm probíhá.

¹⁴ § 7 vyhlášky č. 501/2006 Sb., poznámky

¹⁵ Aktuálně viz. např. rozhovor Marka Sheparda s Adamem Greenfieldem, zejména část o pohybu městem s ipodem, Zlatý řez 32, nakl. Zlatý řez, zima 2009,

VEŘEJNÉ PROSTRANSTVÍ A VEŘEJNĚ PŘÍSTUPNÁ „ZELEŇ“

Zeleň (ve všech formách – veřejná, liniová, izolační, mobilní...) je obecně problematické slovo. Vzniklo jako náhražka v době, kdy nebylo možné pojmenovat věci pravými jmény a bylo nutné vymýšlet „jednotné“ novotvary. Veškeré takové výrazy sloužily ke znejasnění a tím ke zmatení pojmů, uchlácholení „veřejnosti“ a smazání základních definic a rozdílů mezi nimi. Pod pojem Zeleň lze totiž zahrnout ledaco – třeba i bez hodnoty (obdobným výrazem je „sídlní útvar“ zkráceně později „sídlo“ – ani město, ani vesnice...).

Zeleň se později stala zaklínadlem iniciativ, ale i populistických politiků. Zmatení pojmů tak bylo dokonáno a obtěžuje nás dodnes.

Flóra a fauna neřeší soukromé či veřejné vlastnictví ani svou přístupnost pro lidské tvory. Tzv. „zeleň“ je vždy pouze součástí prostoru, který je v kontextu města naplněn významem vycházejícím nikoliv z flóry, ale ze struktury zástavby i ze struktury vlastní, která jej zasazuje do kontextu. Proto je uvažování samostatné kategorie „zeleně“ paralelně s veřejným prostranstvím problematické a znamenalo by to za veřejné prostranství považovat jen zpevněné plochy, což neodpovídá realitě. Podobně jako je veřejné prostranství jen specifickou podmnožinou veřejného prostoru, je i případná „veřejně přístupná zeleň“ pouhou podmnožinou veřejného prostranství.

Je nutné (staronově) definovat jednotlivé strukturální rozdíly i jednoznačným názvem. Například: park, zahrada, rekreační les, les, lesopark...

VEŘEJNÉ PROSTRANSTVÍ A TECHNICKÉ PROSTRANSTVÍ

Termínem technické prostranství¹⁶ označujeme prostranství, jejichž vznik i důvod leží zejména v hmotné realizaci toků ve městě a jsou víceméně monofunkční, čímž se vzdalují od programově neomezené náplně a smyslu veřejného prostranství. Jsou to prostranství, která „*i kdyby splnila podmínku veřejné přístupnosti, do klubu by se neměla dostat*“. Jsou to zejména prostory nádraží, železnice, dálnice, podjezdů, nadjezdů a dokonce i parkovišť. Pokud tento pojem použijeme a zúžíme na plochy železnic, dálnic (tzv. bariérových komunikací) a záchytných parkovišť do určitého rozměru, podaří se nám najít stanovit další pevný bod usnadňující orientaci v hledání hranic veřejných prostranství mimo jasné struktury zástavby.

VEŘEJNÉ PROSTRANSTVÍ A AREÁLY

Městské a venkovské (uzavřené) areály různého původu a náplně mají tendenci vykazovat znaky, při kterých jejich vnitřní prostranství nelze považovat za veřejná prostranství. Bývají selektivně přístupná, vstup je zpoplatněn, časově limitován, jejich přístupnost bývá vázána na společenský status, zaměstnanecký poměr apod. Přesto se domníváme, že i v areálech se selektivní přístupností se vyskytují prostranství, jejichž způsob užívání odpovídá náplni veřejných prostranství. Selektivní přístupnost byla odjakživa přirozenou součástí veřejného prostranství, v branách nesměly sedat ženy, žebráci nesměli na náměstí, policista mohl zavřít

¹⁶ Viz např. Holandský architekt Maurice Nio z Nio Architekten, který je znám zejména díky specializaci na fantastické průmyslové stavby na periferiích jako je spalovna odpadů, nebo rozličně specifickým zastávkám či železničním a silničním podjezdům. Nio používá termín „technical space“, viz www.galerie.net, výstava Nio Architekten, odečteno 1.5.2010

chudáka za pouliční potulku. Současná nádvoří areálu Pražského Hradu stejně jako chodníčky pražské ZOO vykazují všechny parametry veřejných prostranství. Přesto se od „městských“ veřejných prostranství liší tím, že tvoří samostatný uzavřený systém, tvořící vlastní kontext. Mají svůj vlastní smysl vztažený k provozu areálu a nikoliv k městotvorným silám. Proto je vhodné uvažovat veřejná prostranství v primárně v kontextu areálů. Uvažovat je jako samostatné systémy napojené na systém města. Bylo by chybou neodpovídající realitě nehierarchicky navázat veřejná prostranství v areálech na veřejná prostranství tvořené „zbytkem“ města bez zřetele k hranicím areálů. **Veřejná prostranství existují i v areálech, je nutné je brát individuálně na zřetel, ale jejich role v hierarchii veřejných prostranství města je vždy specifická ve své celistvosti (místy neskonale cenná, místy zanedbatelná).**

VEŘEJNÉ PROSTRANSTVÍ A SILNICE

Rozvoj fyzické mobility všemi druhy pozemních dopravních prostředků ve 20. století vedl k podřízení městských tkání pohybu automobilů. Silnice se změnily z multifunkčních prostranství – cest – na pouhé spojnice dvou bodů, na linie jakoby utkané strojem času, jehož efektu expresní mobilita dosahuje. Silnice si vytvořili samy o sobě uzavřenou sofistikovanou hierarchii podobnou modernistickému modelu železnice. Na rozdíl od železnice je však systém silnic na svém „spodním“ okraji otevřený a schopný zasahovat hluboko do podstaty města a jeho organizace. Tyto zásahy jsou na jedné straně hodnoceny negativně, na druhé straně tvoří podstatu globální kultury a blahobytu miliónů. Z hlediska zájmu o veřejná prostranství lze prohlásit, že došlo k všeobecnému ústupu uvažování o silnicích jako o veřejných prostranstvích. To ustoupilo na chodníky a spolu s nimi se ve stopě silnic kompletně vytratilo. Toto radikální akceptování silnic jako nezávislých svébytných jednotek je nutné omezit právě důrazem na jejich mnohovýznamovost. Silnice jsou prvky podílejících se na struktuře měst a jejich důsledky pro veřejná prostranství jsou fatální. Jejich vyčlenění mimo uvažování o veřejných prostranstvích je nemyslitelné. Principiálně lze říci, že čím „rychlejší“ komunikace s menšími poloměry, tím více se pojmu veřejného prostranství chápaného „klasicky“ vzdaluje. Zároveň však tím více nastoluje myšlenku veřejného prostranství 21. století, které se netýká jen pěšího pohybu a zastavení, nýbrž reflektuje i realitu relativního pohybu. Např. vnitřku dopravních prostředků (není snad vůz metra ve svých důsledcích veřejným prostranstvím v pohybu?), pohyblivých pásů a schodišť apod. Domníváme se, že toto pojetí veřejného prostoru přichází, ale přítomno ještě není. **Silniční komunikace všech druhů je tedy nutné zahrnovat do uvažování o veřejných prostranstvích jako jejich součást. A to i za cenu toho, že hodnotu veřejného prostranství mohou překloupit do negativní roviny. Každé vědecké terminologii prospívá, pokud je bezhodnotová.**

ZÁVĚR

Veřejné prostranství by nemělo být pozitivním pojmem. Právě jeho neutralita by měla vždy navodit otázky po jeho kvalitě. Smyslem není tvořit a udržovat veřejná prostranství, ale tvořit a udržovat kvalitní veřejná prostranství.

Struktura usnadňuje vytváření dobrého obrazu města, systém orientace je důležitý.

ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKY

(PŘÍLOHA – OBRÁZKOVÝ POPIS ZÁKLADNÍ TERMINOLOGIE)

Zásada 1:

Veřejné prostranství neexistuje, pokud k němu není veřejný přístup.

Z tohoto důvodu:

- Je základním podkladem výkresu veřejných prostranství pavučina komunikací – vztahů, kreslena linkou s vlasovou tloušťkou, bez ohledu na dopravní význam komunikací. Z teoretického hlediska nemusí být celá síť vztahů v jednom městě nutně spojitá (může je např. dělit technické prostranství), každé veřejné prostranství však musí ležet na spojnici minimálně dvou bodů – na jedné linii (křivce).
- Veřejným prostranstvím nejsou místa přístupná výhradně skrze soukromé prostory, zejména interiéry budov, které ke vstupu vyžadují bydlení v domě či jinou formu specifického statutu (host, zaměstnanec, platící zákazník...). Z tohoto důvodu se jako veřejná prostranství neuvažují zejména soukromé zahrady, terasy, vnitrobloky aj.

Zásada 2:

Veřejné prostranství je neslučitelné s kontrolovaným prostředím – interiérem stavby.

Z tohoto důvodu:

- Není možné za veřejné prostranství považovat veřejné budovy, veřejně přístupná lobby, zastřešené dvory, veřejné toalety, obchody, nádražní haly, stanice metra, krytá parkoviště, rozhledny, opuštěné budovy ani jejich trosky apod.
- Zvláštní oblast tvoří zastřešená veřejná prostranství, stavěná zejména pro komunikační účely, s plně stavebně otevřeným přístupem, jako jsou městské pasáže, podloubí, přestřešení a přistínění cest aj., pro něž je specifická zejména úzká návaznost na zjevná veřejná prostranství a nízká míra kontroly fyz. prostředí (odchylky vůči venkovnímu klimatu). Taková prostranství se považují za veřejná.

POZN.: Vysoká míra kontroly znamená, že mohou ovlivnit většinu faktorů tvořících tzv. pohodu prostředí, tj. teplotu, vlhkost, povětrnost, míru osvětlení, hluku apod. – např. v bytě. Nízká míra kontroly znamená, že prostor mohou např. chránit před deštěm a sněhem, ale již nikoliv před teplotními výkyvy a okolním hlukem – např. v podloubí.

Zásada 3:

Veřejné prostranství je neslučitelné s potenciální, komerčně sezónní, nepředvídatelnou či individuálně placenou přístupností.

Z tohoto důvodu:

- Není možné za veřejné prostranství považovat soukromé, veřejně přístupné stavební konstrukce, zejména střechy parkovišť, domů a jejich terasy.
- Není možné za veřejné prostranství považovat prostranství vázaná na zaměstnanecký poměr, tj. staveniště, prostranství továren a podniků.
- Není možné za veřejné prostranství považovat automaticky a bez individuální rozvahy soukromě provozované komerční areály.
- Výjimku mohou tvořit státem garantované kulturně podmíněné a ustálené provozy jako je např. zoologická zahrada, či parky a historické zahrady podléhající zvláštním režimům otvírací doby. Taková prostranství uvnitř areálů je možné (a nutné) dle individuální rozvahy považovat ze veřejná.

Zásada 4:

Veřejné prostranství je neslučitelné se specifickým legislativním či technologickým režimem selekce dostupnosti, který automaticky část veřejnosti vylučuje.

Z tohoto důvodu:

- Není možné za veřejné prostranství považovat místa dostupná výhradně, technologií, k níž je nutná licence (např. řidičský průkaz), schopnost s ní zacházet (např. vrozená barvoslepost neumožňuje vlastnictví ŘP) nebo obtížně dostupné vlastnictví (majitel motorového vozidla, nemovitosti v areálu).
- Výjimku s individuálním posouzením tvoří přístupnost po vodě – loď, přívoz – tzn. veřejná prostranství existující na ostrovech.
- Není možné za veřejné prostranství považovat místa ze zákona veřejně přístupná jen vybraným osobám, jako jsou pozemky školek, škol, věznic, hasičských stanic, policejní a vojenská prostranství..
- Výjimku mohou tvořit veřejná prostranství, která jsou naopak natolik cenná, že jejich uzavírání způsobuje bezpečnostní aspekt, uzavírají se kvůli hodnotě (např. Zlatá ulička v Praze).

ZÁSADY KATEGORIZACE

Geometrický obraz

Veřejná prostranství se ve svém dvourozměrném mapovém průmětu skládají z prostorově omezených útvarů. Veřejné prostranství je ve skutečnosti vždy plošný útvar, pro účely abstrakce do plánu a možnosti zaznamenat jeho relevantní vlastnosti i do adekvátních měřítek, (které mění malé plochy v body a linie) , lze veřejná prostranství v nejobecnější rovině kategorizovat následujícím způsobem:

Vztahy

Tyto prostorové útvary samy v sobě nebo mezi sebou vytvářejí základní vztahy, které lze kategorizovat následujícím způsobem:

BOD (uzel, významné místo na linii, její pointa)

LINIE (spojnice dvou bodů nebo dvou křížení, cesta)

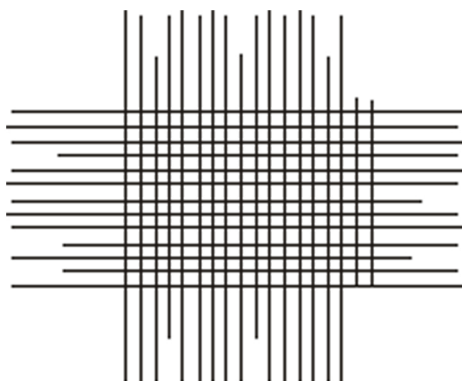
KŘÍŽENÍ (významná křižovatka linií)

PLOCHA (významné ohraničené prostranství)

a dále například: ROZHRANÍ (hranice, okraj, změna struktury) MÍSTO (?)

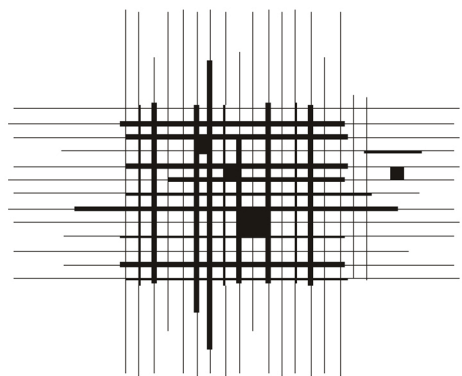
Vrstvy

Koncepčně tvoří obraz veřejných prostranství celkem tři základní vrstvy:

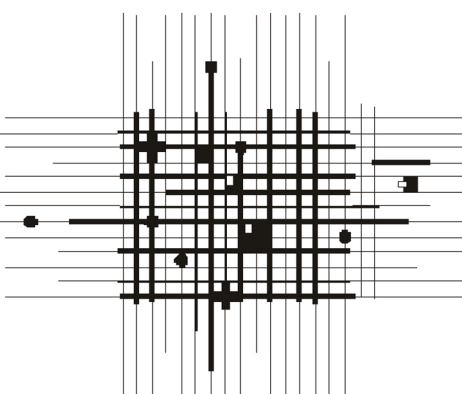
První a základní vrstva představuje pavučinu vztahů veřejných prostranství, linie komunikací, cest a spojnic, vyznačených tenkou čarou bez ohledu na jejich dopravní hierarchii či proporční rozdíly.

Je to „**polygon**“ tedy síť jednotlivých bodů – uzlů (např. 001-999) definovaných v předem daném systému, mezi nimiž jsou jednoznačně definované spojnice (přímky, křivky) vždy mezi dvěma body (např. 654-235). Náměstí je tak například definováno obvodovými liniemi (obdobně jako v navigaci GPS, kde se nevyskytují plochy).

Druhá vrstva je tvořena hierarchií prostranství na základě jejich vymezení stavební strukturou, tedy přesně definovanou plochou. Tvoří ji zejména různě hierarchizované typy ploch jako různé typy ulic, náměstí, parků a podobně.

V této vrstvě ale také zbývá „území nikoho“ (terrain vague), které je vymezeno nejasně a je na první pohled neuchopitelné. Například svojí rozlehlostí nebo nepřehledností a absencí hranic.

Třetí vrstva je doplněním obou předchozích o interpretaci vzájemných vztahů, gravitačních bodů, polí (tendencí), potenciálu (např. přepravní kapacity stanic metra) nesoucích výpověď o intenzitě naplnění veřejného prostranství jeho posláním, vycházejícím z jeho podstaty.

Výsledkem prolnutí všech tří základních vrstev by měl být celistvý obraz poskytující představu o tvaru a hierarchii veřejných prostranství v dané aglomeraci. Vytvoření takového souboru popisů je dlouhodobou prací a podrobnost bude opět závislá na zvoleném měřítku zobrazení.

PŘÍLOHY

ⁱ Zákon o hlavním městě Praze (131/2000 Sb.) používá termín v podobných souvislostech jako zákon o obcích, avšak nedefinuje jej. Stavební zákon č. 183/2006 Sb. odkazuje na definici veřejného prostranství v zákoně o obcích. Stavební zákon používá také termín veřejná infrastruktura, do jehož podmnožiny veřejná prostranství zahrnuje. Smyslem definice veřejného prostranství ve stavebním zákoně je zejména předkupní právo obce k pozemkům takto vymezeným územním nebo regulačním plánem. Termín veřejné prostranství je použit i v zákoně ČNR č. 565/1990 Sb., o místních poplatcích. Podle § 14 obec určí obecně závaznou vyhláškou místa, které podléhají poplatku za užívání veřejného prostranství podle § 4.

ⁱⁱ V zákoně o obcích tento pojem slouží především:

- v ustanovení § 10 písm. a), které umožňuje obci obecně závaznou vyhláškou zakázat na některých veřejných prostranstvích v obci činnosti, jež by mohly narušit veřejný pořádek v obci nebo být v rozporu s dobrými mravy, ochranou bezpečnosti, zdraví a majetku
- v ustanovení § 10 písm. c), které umožňuje obci obecně závaznou vyhláškou ukládat povinnosti k zajištění udržování čistoty veřejných prostranství,
- v ustanovení § 20 odst. 1, které umožňuje obci rozhodovat o názvech veřejných prostranství
- v ustanovení § 31 odst. 4, které umožňuje označovat budovy umístěné na veřejných prostranstvích též číslem orientačním

ⁱⁱⁱ Př. 1) MČ Praha 2:

Všeobecně platí, že veřejné prostranství je prostor, kde není omezen přístup, tzn. že je toto místo přístupné každému bez omezení a nezáleží na vlastnictví pozemku.

Př. 2) informační portál Zlínského kraje:

Plochy veřejných prostranství zahrnují z pravidla stávající a navrhované pozemky jednotlivých druhů veřejných prostranství a další pozemky související dopravní a technické infrastruktury a občanského vybavení slučitelné s účelem veřejných prostranství s vymezením v územních plánech. Vyhl. č. 501 o obecných požadavcích na výstavbu je v ust. § 22 stanovena šířka veřejných prostranství zajišťující zpřístupnění pozemků k některým druhů staveb (bytové domy, rodinné domy) a pozemky veřejných prostranství určených k užívání osobami uvedených v § 2 odst. 2 písm. e) SZ. Vymezení veřejného prostranství je jednak v § 34 zák. č. 128/2000 Sb., o obcích a jednak ust. § 7 vyhl. č. 501/2006 Sb., Veřejným prostranstvím jsou všechna náměstí, ulice, tržiště, chodníky, veřejná zeleň, parky a další prostory přístupné každému bez omezení, tedy sloužící obecnému užívání a to bez ohledu na vlastnictví k tomuto prostoru.

Zdroj: Jana Morávková, ifnormační portál Zlínského kraje, Metodika - Nový stavební zákon, www.kr-zlinsky.cz / docDetail.aspx?docid =54571&nid =6157&doctype =ART, 9.4.2010

^{iv}

Vyhláška č. 501/2006 Sb. o obecných požadavcích na využívání území

§ 7,Plochy veřejných prostranství

(1) Plochy veřejných prostranství se obvykle samostatně vymezují za účelem zajištění podmínek pro přiměřené umístění, rozsah a dostupnost pozemků veřejných prostranství¹⁾ a k zajištění podmínek pro jejich užívání v souladu s jejich významem a účelem.

(2) Plochy veřejných prostranství zahrnují zpravidla stávající a navrhované pozemky jednotlivých druhů veřejných prostranství a další pozemky související dopravní a technické infrastruktury a občanského vybavení, slučitelné s účelem veřejných prostranství. Pro každé dva hektary zastavitelné plochy bydlení, rekreace, občanského vybavení anebo smíšené obytné se vymezuje s touto zastavitelnou plochou související plocha veřejného prostranství o výměře nejméně 1000 m²; do této výměry se nezapočítávají pozemní komunikace.

^v Územní plán Ústí nad Labem (v roce 1996 /JS-MS):

Plochy veřejných prostranství

článek 25

(1) Plochy veřejných prostranství jsou území, z jejichž užívání nelze nikoho vyloučit a které musí být přístupné veřejnosti bez omezení. V případě pochybností se má za to, že je veřejným prostranstvím území, které bylo vymezeno jako veřejné prostranství v územním plánu, popřípadě o němž jako o veřejném prostranství rozhodl správce místního poplatkuv.

(2) Veřejná prostranství tvoří zejména náměstí, silnice, ulice a místní komunikace, chodníky, tržiště, průchody a podloubí, nadchody, podchody, průchody a pasáže a nábřeží; území veřejné zeleně mohou být doplněna drobnými stavbami, vodními prvky a zpevněnými plochami. Limity povoleného znečištění jsou vymezeny v rámci lokality, jejíž jsou veřejná prostranství součástí.

Nebo RP centra (RK):

článek 7

regulační podmínky
souboru veřejných prostranství
se zvláštním významem
pro urbanistický a architektonický obraz
území Ústí nad Labem-centrum

(1) Mírové náměstí je ústředním prostranstvím města. Jako klasické kamenné náměstí velkoměstského typu nesmí být osázen stromy ani trávníky; plocha náměstí bude vydlážděna tradičním čedičem. Znovu osazen bude sloup sv. Antonína a nová sto metrů dlouhá kašna.

(2) Obchodní atmosféra Hrnčířské ulice zůstane zachována. Neprůchodná keřová výsadba bude nahrazena dvouradou alejí uzavírající nepřírozeně široký průhled na náměstí při zachování průchodnosti parteru v celé šíři ulice.

(3) Dlouhá ulice bude opět otevřena směrem k Mariánské skále a bude využívána jako hlavní obslužná komunikace centra.

(4) Pěší most na Velké hradební bude stržen a Kulturnímu domu obnoven a navrácen původní nástup a měřítko okolí, které umístěním této stavby ztratil. Kulturní dům je přirozeným vyvrcholením hlavní příčné osy středu města z Bílinské ulice přes náměstí.

(5) Plocha staré tržnice je určena zástavbě malým blokem domů a pro městskou galerii. Bizarní stavbu staré tržnice lze, vzhledem k předpokladu nižší hladiny zastavění, dočasně ponechat v provozu.

(6) Na ploše přednádraží musí být zachována výjimečně neporušená struktura doteku středověkého města se zásahy průmyslové revoluce. Doplněním bloku na západní hraně přednádraží, vymístěním nedůležitých provozů z budovy nádraží a rozšířením služeb okolí bude tato část nadále potřebám města zcela vyhovovat.

(7) Na ploše pod Mariánskou skalou je jediný rozvojový blok území Ústí nad Labem-centrum s předepsaným „volným“ typem zástavby. Nové objekty na úpatí skály, sportovní park na terasách, lanovka i síť výletních tras založí v této oblasti centrální rekreační park.

(8) Obytný soubor v ulici Velké hradební (zástavba bloku 028) zůstává zachován; bydlení v zeleni má pod svahem Skřivánku opodstatnění, neboť zde park sestupuje z jižních zahrad až do města.

(9) Podrobnosti geografického vymezení území veřejných prostranství jsou vyznačeny v příslušné grafické příloze a uvedeny v textové části regulačního plánu.

^{vi} Podle § 63 českého Zákona o ochraně přírody a krajiny (114/1992 Sb.) má každý právo na volný průchod přes pozemky ve vlastnictví či nájmu státu, obce nebo jiné právnické osoby, pokud tím nezpůsobí škodu na majetku či zdraví jiné osoby a nezasahuje-li do práv na ochranu osobnosti či sousedských práv. Je přitom povinen respektovat jiné oprávněné zájmy vlastníka či nájemce pozemku a obecně závazné právní předpisy. Při oplocování nebo ohrazování pozemků, na které se vztahuje právo volného průchodu, musí vlastník či nájemce zajistit technickými nebo jinými opatřeními možnost jejich volného průchodu na vhodném místě pozemku.

^{vii} Podle § 19 Lesního zákona (289/1995 Sb.) má každý právo vstupu do lesa bez ohledu na to, komu les patří, s výjimkou vojenských lesů, chráněných území, školek, obor, bažantnic atd. Obec s rozšířenou působností může na dobu nejvýše dvakrát tři měsíců ročně nařízením dočasně vstup do lesa zakázat. Zakázáno je rovněž vstupovat na místa, kde se provádí těžba dřeva nebo manipulace s vytěženým dřevem. S právem vstupu do lesa je obecně spojeno i právo sbírat v lese klest na oheň a houby a lesní plody pro osobní potřebu. Mimo lesní cesty nebo značené cesty je však (§ 20 lesního zákona) zakázáno jezdit na kole, saních, lyžích a koních a obecně je zakázáno do lesa vjíždět motorovými vozidly. Na vlastníka a nájemce lesa se tyto zákazy nevztahují a vlastník lesa z nich může udělit výjimku. Organizované nebo hromadné sportovní akce lze v lese konat jen na základě předchozího oznámení orgánu státní správy lesa (zpravidla úřadu obce s rozšířenou působností), který je oprávněn stanovit omezující podmínky.

^{viii} Na pozemní komunikace včetně místních a veřejně přístupných účelových komunikací, mezi něž patří i polní a lesní cesty, stezky a pěšiny, se vztahuje právo obecného užívání. Zákon stanoví, za jakých podmínek a jakým způsobem lze omezit veřejnou přístupnost účelové komunikace. V českém zákoně o ochraně přírody a krajiny je stanoveno, že veřejně přístupné účelové komunikace, stezky a pěšiny mimo zastavěné území obce podléhají evidenci obecního úřadu a je zakázáno je zřizovat nebo rušit bez souhlasu pověřeného obecního úřadu (v Praze úřadu městské části).

^{ix} Soukromoprávní institut práva cesty je speciální typ věcného břemene podle § 151o odst. 3 občanského zákoníku č. 40/1964 Sb. Vlastník stavby, k níž nelze přístup vlastníka zajistit jinak, si může u soudu vyžádat zřízení věcného břemene spočívajícího v právu cesty (zpravidla průchodu i průjezdu) přes sousední pozemek. Obdobné právo může být i vydržené nebo smluvně sjednané.

Veřejný prostranství v územních plánech Prahy

POUČENÍ ZE STOLETÍ ÚZEMNÍCH PLÁNŮ HL. M. PRAHY

Poučení z pražských územně plánovacích dokumentů minulého století dokládá, že problematika veřejných prostranství byla sice vždy jejich součástí, nikdy na ni však nebyl upřen skutečně soustředěný pohled. Ten byl zanesen řadou dalších, více i méně souvisejících problémů. Extenzivní rozvoj Prahy v druhé polovině 20. století a s tím související rozpad a degradace fenoménu veřejných prostranství v pouhé zbytkové plochy, byl postupně reflektován i v některých plánovacích dokumentech. Potřeba zabývat se veřejnými prostranstvími se za totality projevila nejvíce v plánech uvolněné společenské atmosféry, v normalizaci opět zcela utichla. Paradoxně po demokratické revoluci roku 1989 byla zastřena přílišnou komplikovaností a nároky plánu na podrobnost, předznamenávající krach funkčně zónovacích principů kritickým nárůstem počtu zón a zmenšováním jejich rozlohy až na „část“ pozemku. Přesto se veřejná prostranství poprvé (a nakrátko) objevila v legendě územního plánu z roku 1999 zcela jasně pojmenována. Nedotažené a nesystematické pojetí veřejného prostranství však tento fenomén do konce platnosti plánu samo vytlačilo.

I při zběžném pohledu na první století územních plánů tzv. velké Prahy lze věrohodně konstatovat, že s problematikou veřejných prostranství lze pracovat pouze ve strukturálních plánech, zohledňujících charakteristickou stopu zástavby. Funkční zónování města je v tomto ohledu metodicky zcela nevyhovující.

STO LET PLÁNŮ PRAHY (stručný exkurs)

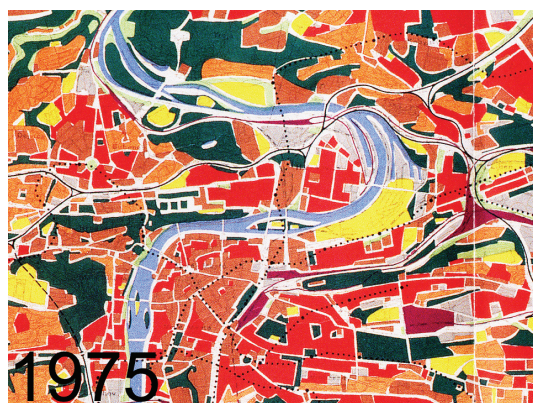
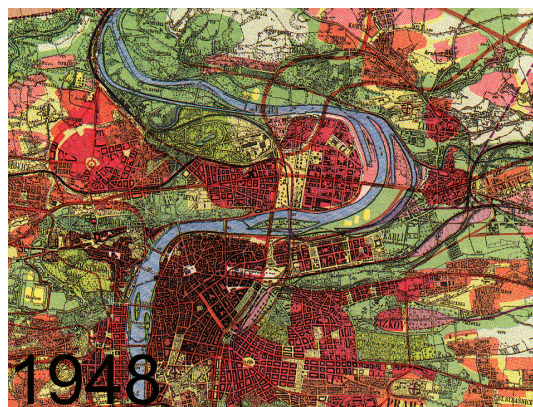
Není náhoda, že veřejné prostranství jako předmět zvláštního zájmu se objevuje prakticky ihned v prvním skutečně celopražském územně plánovacím dokumentu, **Plánu polohy a výšek**⁵, jehož záměrem je poněkud překvapivě nikoliv plán nové výstavby jako takové, nýbrž kanalizačního systému – městských žil. Právě proto se však orientuje na postihnutí veřejných prostranství, protože právě zde je možné vést a spravovat celoměstský kanalizační systém. **Tento první dokument dokazuje obecně platnou úzkou souvislost veřejného prostranství a systému toků (infrastruktury) v městském organismu.** A sice že infrastruktura (toky) a průběh veřejných prostranství jsou často, ne-li pokaždé, realizovány ve shodných polohách, a že obojí tvoří propojený systém, který bez napojení na okolí nedává smysl.

Další plán, utopický **projekt Ideální Velké Prahy**⁶ sice obsahuje skici monumentálních palácových staveb, ve své formě liniového výkresu však není prakticky ničím jiným, než plánem v dobovém chápání „krásných“ veřejných prostranství. Stávající veřejná prostranství jsou zde vědomě zmapována a navrhovaná zcela podřízena kompozičnímu záměru. Oba celky na sebe navazují a oba se vzájemně interpretují, nevyhýbajíc se značným asanačním záměrům ve stávající struktuře. Jeho popularita a důsledky, které vedly ke vzniku Státní regulační komise, dokládají, přehlednost a společenskou konsenzuálnost metodiky práce s územím skrze veřejná prostranství a praktickou použitelnost metody pro koncepční plánování a zapojení do správního systému města.

⁵ „Plán polohy a výšek Královského hlavního města Prahy, jeho předměstí a okolních obcí“, zhotovený městským stavebním úřadem, kanalizační kanceláří, měřítko 1:2880, r. 1889

⁶ Max Urban, Ideální Velká Praha, Opus primum (první etapa) 1915 - 1917, publ. r. 1919

Náznak zapojení hierarchie veřejných prostranství dokládá i **Směrný plán⁷ z roku 1953**, byť je vlastně směřován s dopravním výkresem. Jsou v něm vyznačeny hlavní komunikační osy s vlastní hierarchií definovanou jejich tloušťkou, která neodpovídá ani silničnímu profilu, ani dopravní definici (být asi předpokládá její následné přizpůsobení), ale jen a pouze jejich významu v městské struktuře. Speciálně jsou v tomto systému značena různá náměstí dle jejich důležitosti a charakteru. Náměstí jsou vždy doplněna červeně zvýrazněnými významnými veřejnými budovami, které je pomáhají formovat a určují jejich kompozici. Parky i parkově upravená náměstí jsou značena důsledně zelenou barvou. Tento dokument je posledním před vznikem Útvaru hlavního architekta. Dokladem tohoto plánu je klíčová role stavební čáry pro definici veřejného prostranství, zejména náměstí a nespojitost dopravní významnosti a s významností veřejného prostranství

Nový pohled, poprvé nekopírující jen strukturu zástavby nabízí **Směrný územní plán z roku 1964⁸**. Snad právě kvůli absenci čistého obrazu struktury bylo nutné si plán pro čitelnost přizpůsobit jinak: Poprvé je zde pokus stanovit tzv. „vyšší společenská centra“, jakási přirozená klíčová veřejná prostranství jednotlivých lokalit – oblastí. Výrazně kolísavou tloušťkou čáry, graficky prakticky plochou, se zde naznačuje pravděpodobný výškový potenciál současně s mírou uzavřenosti stavební čáry, vymezující takové prostranství. Pod vlivem Athénské charty se v tomto plánu zároveň emancipuje tranzitní dopravní problematika. Její samostatné chápání ji odděluje od pohledu na dopravu jako na součásti uličního prostoru, což opět stírá problematiku veřejných prostranství v ulicích. Jednotlivé oblasti jsou značeny z hlediska separace funkčních ploch. Výkres se ve svém obrazu, zaměřeném na separaci a zónování, odklání od skutečného obrazu města, volí o stupeň vyšší, zdánlivě nezávislou abstrakci. Toto zjednodušení omezuje výstižný pohled na strukturovaný městský celek.

Směrný plán z roku 1971⁹ zachovává značení tzv. „důležitých společenských center“ – veřejných prostranství, ale rozvíjí metodiku jejich značení, která mu umožňuje stanovit i jejich větší škálu. Významná veřejná prostranství vymezuje stavební čarou, která zahrnuje i nároží a ústí ulic, navazujících na klíčové uliční tepny. Zároveň zachovává značení budov pro veřejné prostranství určujících. Tentokrát již nikoliv staveb vymezujících prostor, ale naopak se soustředí na solitéry prostor organizující, ovšem bez další hierarchie. Důraz na veřejné prostranství a jej určující strukturu je možné přičíst dozrívající uvolněné atmosféře šedesátých let.

Náznak toho slibného rozvoje zájmu o problematiku se opět ztrácí se **Směrným územním plánem z roku 1975¹⁰**, kde je veřejné prostranství ponecháno jako bílé zbytkové místo na mapě. Na jedné straně je tak přehledně zmapováno, na druhé je však rezignováno na zájem o rozlišování jeho kvality. Tento plán je poprvé také plánem, pod nímž není de facto podepsán autorský tým, a který je povyšován na jakousi technologickou pravdu, skrývající autorskou interpretaci reality a vize jejího rozvoje, za rádobu vědecky nezpochybnitelné analýzy a rozborů vedoucí k normovaným výsledkům.

⁷ Směrný plán, kancelář pro územní plán hl. m. Prahy, měřítko 1:25000, r. 1953

⁸ Směrný územní plán hl. m. Prahy, Útvar hlavního architekta hl. m. Prahy, architekt ing. Jiří Novotný, měřítko 1:10 000, schválen vládou ČSR v r. 1964

⁹ Směrný územní plán hlavního města Prahy – územní plán pražské středočeské aglomerace, Útvar hlavního architekta a TERPLAN – Státní ústav pro územní plánování, ing. arch. Jiří Hrůza, ing. arch. Jiří Novotný, měřítko 1:10 000 a 1:25 000, r. 1971

¹⁰ Směrný územní plán hl. m. Prahy, Útvar hl. architekta hl. m. Prahy, měřítko 1:10 000 a 1: 25 000, vypracován r. 1975, schválen vládou ČSR r. 1976

Tuto soběstřednou myšlenku rozvíjí navazující **územní plán z roku 1984**¹¹, který přímo na hlavním výkresu nese informaci, že slouží pouze pro vnitřní potřebu státních orgánů a socialistických organizací, tzn., že je de facto dokumentem tajným. Zde se výrazně propisuje nadvláda dopravní problematiky a jí přizpůsobenému myšlení a plán tak působí spíše jako vojensko – dopravně strategický dokument. Vybraná veřejná prostranství jsou ponechána opět bílé, ale jsou zanesena informacemi o dopravě.

Zajímavý pohled nabízel provizorní **územní plán tzv. stabilizovaných území** z přelomového porevolučního období roku **1994**. Tento dokument, původně zamýšlený na krátké překlenovací období sloužil jako vodítko pro pražskou výstavbu dlouhých pět let. Výkres stabilizovaného zastavěného území generoval jako vedlejší efekt i stabilizovaná veřejná prostranství.

Na něj navazující **územní plán roku 1999**¹² se vyznačoval zejména skokovým nárůstem diferenciací ploch odrážející se v dlouhé legendě klíčové grafické části územního plánu, tzv. hlavního výkresu. Její původní součástí byly i tzv. „*specifické plochy*“, v nichž byla veřejná prostranství jmenovitě uvedena. Naprosté nepochopení a nesystematičnost problematiky dokládá paralelní rovnocenné vymezení vybraných formálních projevů veřejného prostranství. Hned vedle v legendě je definice „*urbanisticky významných komunikací a lávek, náplavek, pláží a smíšených nábřeží*“. Aby byla nekoncepčnost legendy úplná, jsou zde ještě např. „*suché poldry a těžební plochy*“.

V následných **změnách územního plánu** byla legenda upravena a plocha „*veřejná prostranství*“ se z ní zcela vytratila. Smyslem zvláštního vymezení veřejných prostranství bylo: ...*vytvořit a v území fixovat rezervu pro podrobnější řešení např. veřejného parku, náměstí, tržiště nebo jiného veřejnosti přístupného pozemku, významného pro celou obec vzhledem k jeho rozloze nebo jeho návaznosti na jiné jedinečné veřejné občanské stavby*¹³ Tento záměr se zjevně nezdařil. Celý tento dokument dokládá, že plán chápaný přísně jako popis ploch je nekompatibilní se záznamem a interpretací veřejných prostranství, vycházejících principiálně ze struktur zástavby, a že systémově nedůsledné zapracování problematiky veřejného prostranství do plánu má tendenci k postupnému poklesu relevance veřejných prostranství (v plánu) a eliminaci podstaty problematiky.

¹¹ Územní plán hl. m. Prahy, Útvar hl. architekta hl. m. Prahy, měřítko 1:10 000 a 1: 25 000, vypracován r. 1984, schválen vládou ČSR r. 1986

¹² Územní plán hl. m. Prahy, Útvar rozvoje hl. m. Prahy, měřítko 1:10 000 a 1: 25 000, vypracován r. 1999, schválen zastupitelstvem hl. m. Prahy v r. 1999

¹³ vyhláška č. 501/2007sb., §7, poznámky

Závěrečné shrnutí

ZÁVĚREČNÉ SHRNUTÍ OBECNÉ METODIKY

Cílem práce bylo aktualizovat stávající hladinu Územně analytických podkladů a vytvořit mapu ucelené sítě celoměstsky významných veřejných prostranství v Praze.

Praha je zdánlivě (zejména na české poměry) velké a složité město. Proto by se mohlo zdát, že výsledný výkres celoměstsky významných veřejných prostranství je „řídký“... Jako zpracovatelé podkladu pro ÚAP jsme považovali především za nutné nepodlehnout pokušení na prvoplánově „zahuštění výkresu“ a spíše jsme se snažili nalézat hierarchie a celkový pravdivý obraz města. Proto jsme „hlavní hladinu výkresu“ doplnili o kontext, tedy o doprovodné hladiny z hlediska vypovídací hodnoty mapy.

Záměrem bylo popsat základní kompozici (sít') významných veřejných prostranství a vytvořit tak podklad pro Vizi. Z tohoto hlediska je výkres dostačujícím podkladem a jeho zdánlivá „řídkost“ představuje především příležitost pro navazující práce na územním plánu.

Z výsledného podkladu je také patrné, že ne všechny celoměstsky významné lokality a ne všechny celoměstsky významné jevy jsou tvořeny celoměstsky významnými veřejnými prostranstvími. To je možno chápat jednak jako kritiku stavu těchto území, ale také jako příležitost, kterounabízí analytický podklad vznikajícímu plánu.

Vybraná celoměstsky významná prostranství mohou tvořit vzor a sloužit jako reference pro ostatní prostranství, aspirující na podobně významnou roli v městském organismu.

METODIKA V HESLECH OBECNĚ

Obecné zásady výběru celoměstsky významných veřejných prostranství, indicie pro identifikaci celoměstsky významných veřejných prostranství a jejich definitivní výběr lze shrnout takto:

Kontext – důraz na pojem „celoměstsky významný“ v celé škále interpretací

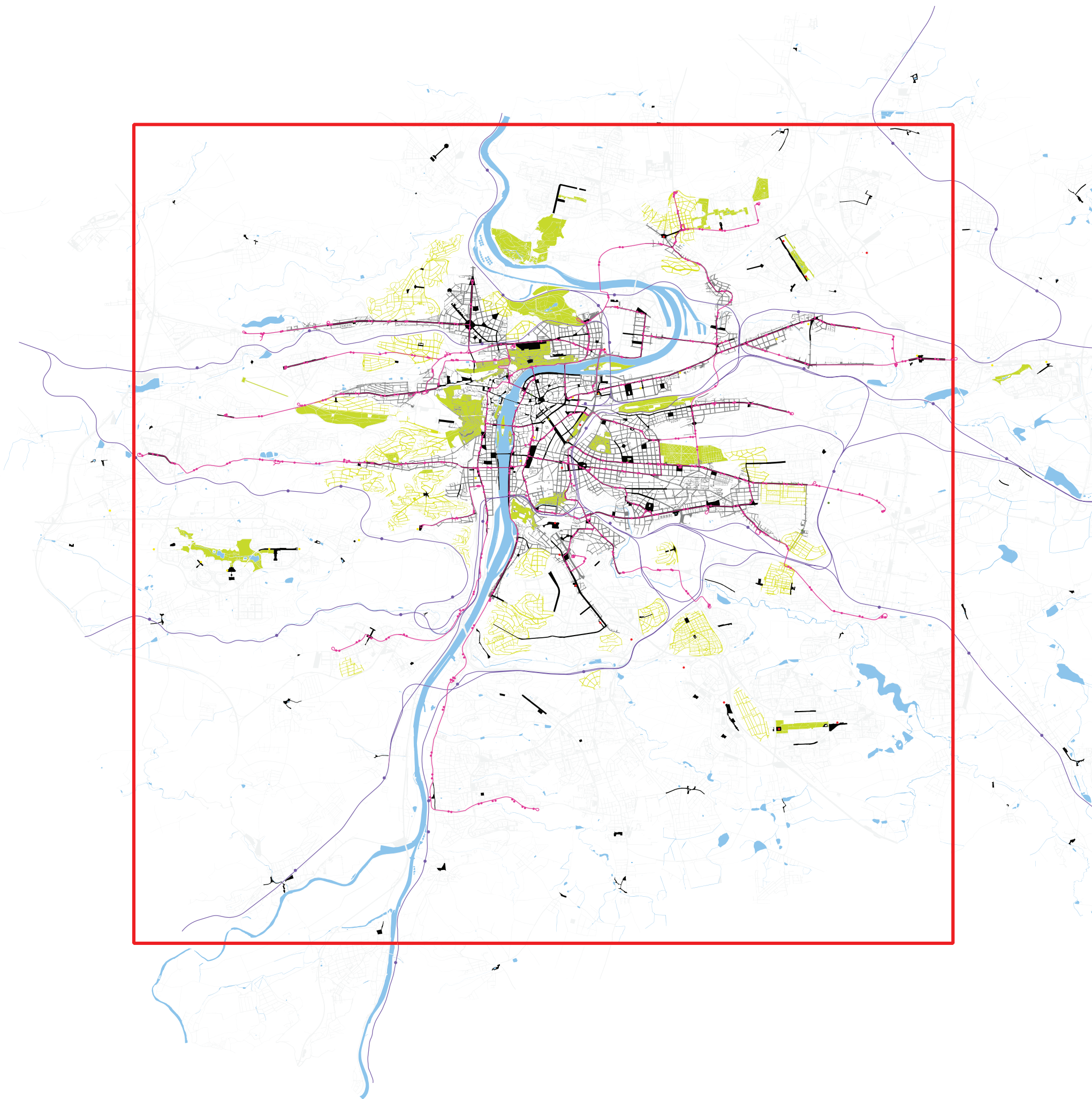
Kompoziční a rozvojové osy – důraz na označení stavu, nikoliv potenciálu (plánu), charakter stavební struktury vymezující veřejná prostranství (stavební čára, podlažnost...)

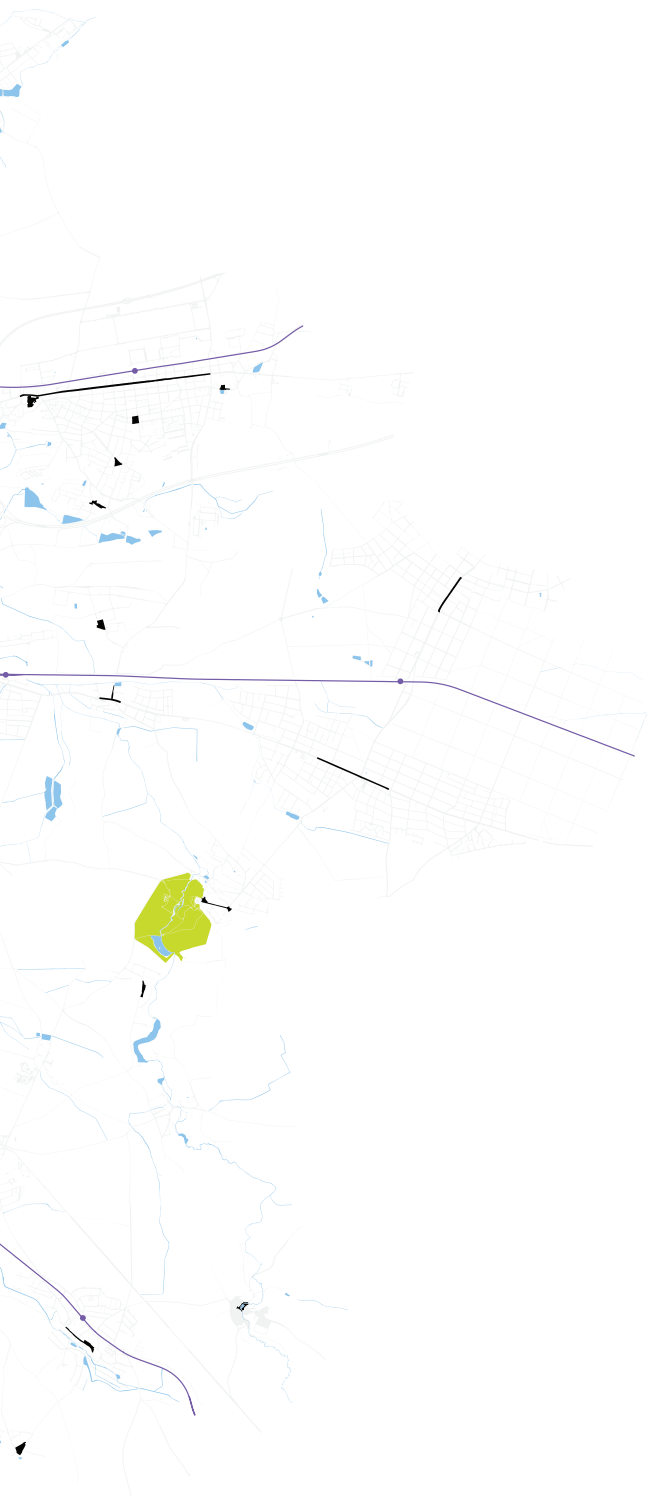
Tramvajové tratě a zastávky – spojitost a ohniskový potenciál vysokokapacitního (veřejného) dopravního prostředku chápáný jako reflexe shromažďovacích potřeb, tj. příznak intenzity užívání veřejných prostranství.

Stanice metra – ohniskový potenciál vysokokapacitního (veřejného) dopravního prostředku chápáný jako reflexe shromažďovacích potřeb, tj. příznak intenzity užívání veřejných prostranství.

Stanice a tratě vlaků S – spojitost a ohniskový potenciál vysokokapacitního (veřejného) dopravního prostředku chápáný jako reflexe shromažďovacích potřeb, tj. příznak intenzity užívání veřejných prostranství.

Lávky, podchody a nadchody – upuštění od monoúčelových pěších spojnic, které nepatří do celoměstsky významných veřejných prostranství, je to pouze příznak nespojitého veřejného prostranství.

Hierarchie – přesné vymezení daného prostoru hierarchicky postupně dle mapy současného stavu, struktury a parcelace.

Parky a hřbitovy – zahrnutí kompozičně významných parků, zahrad, hřbitovů a urnových hájů i jiných parkových ploch a a reálů (bez ohledu na jejich oficiální status např. areál Zoo...) do výkresu celoměstsky významných veřejných prostranství.

Informovanost – osobní znalost reality lokality minimálně jedním členem týmu, ověřování hraničních míst na základě ekonomiky parteru (služeb), frekvence MHD (zejména autobusy) a poměřování s atraktivitou dalších celoměstsky významných veřejných prostranství pro udržení shodného standardu výběru.

Záměrnost a komponovanost – důraz na vědomě založená veřejná prostranství s tzv. služebným účelem, tzn. nikoliv jako nezbytné nejkratší dopravní spojení nebo obchodní plocha, ale vyloženě komponované záměrně tak, aby posloužilo (veřejnosti) pro trávení volného času. Tato zásada slouží jako vodítko zejména v oblastech relativně nové výstavby zahradních měst všech typů pro novodobou modernistickou „společnost volného času“.

Pozn.: Zahradní města byla do výběru zahrnuta na základě diskuze se zadavatelem na jednání dne **21-07-2010**.

METODIKA V HESLECH INDIVIDUÁLNĚ

Individuální zásady pro celoměstsky významná veřejná prostranství (jádro a vnitřní kompaktní město):

Jádro – ponecháno zcela dle stávajících ÚAP.

Kompoziční osy / třídy – doplněny stávající s ohledem na tramvajové tratě, zásada nadřazenosti kontinuity veřejných prostranství i při kolísání intenzity užívání.

Individuální zásady pro celoměstsky významná veřejná prostranství (vnější kompaktní město):

Krystalizační body – vzhledem ke slábnoucí struktuře byla použita metodika posuzování křížení více druhů hromadné dopravy jako vodítka pro určení celoměstsky významných veřejných prostranství v oblastech, kde se vytrácí čitelná kompozice struktury.

Individuální zásady pro celoměstsky významná veřejná prostranství (vnější pásma):

Návsi – ztotožnění s metodikou a stávajícím výběrem ÚAP, návsi tvoří specifikum celého analytického podkladu, jejich význam je zejména referenční, v kontextu města nelze prokázat jejich celoměstský význam v jednotlivém výběru, pro jeho kompozici však představují celoměstsky významná veřejná prostranství zejména jako celek (centrum dané lokality), jako reference všem dalším lokálně významným veřejným prostranstvím, ať již se k „návsím“ vztahují, nebo je naopak ignorují, má jejich historická stopa nepominutelný význam. A to i v oblastech, kde je již formálně setřena jak prokázal např. nedávný vývoj struktury města u centra bývalé obce Radlice.

Poznámka:

Celoměstsky významné veřejné prostranství je možno definovat pouze na základě kombinace uvedených charakteristik a intenzity jejich projevů při neustálém sledování úrovně standardu výběru, tj. reference ostatních celoměstsky významných veřejných prostranství.

NAPLNĚNÍ METODIKY V KROCÍCH

PRVNÍ HLADINA VÝKRESU – VÝZNAMNÁ VEŘEJNÁ PROSTRANSTVÍ

Jako základ práce byl proveden obecný popis veřejných prostranství z několika základních hledisek (historického, legislativního, topologického, komunikačního, účelového, politického atd.).

Paralelně byl proveden rozbor dosavadního diskurzu o veřejných prostranstvích, na základě rešerší tématicky blízkých prací a historických územně plánovacích dokumentů hl. m. Prahy. Důvodem byla potřeba stanovit kontinuitu a zjistit „co vlastně hledáme“ (obecnou definici). To proto, že od počátku bylo patrné, že v podobě dostatečně uspokojivé pro cíle této práce žádná obecná definice neexistuje.

Vzhledem k tomu, že se jedná na poli českého územního plánování o novátorský počín, bylo dále třeba sestavit teoretický základ pro vymezení (potvrzení a odmítnutí) definovaných významných veřejných prostranství a stanovit možnosti a limity jejich vnitřního rozlišování.

Dle požadavků zadavatele byla pro účely mapového díla vytvořena základní hierarchie veřejných prostranství a to ve formě:

- 1/ celoměstsky významná veřejná prostranství,
- 2/ veřejná prostranství kompaktního města a celoměstsky významné parky, doplněné o dopravní reference veřejných prostranství a prvky zásadní pro čitelnost mapového díla (voda, hranice města a vybrané komunikace).

Pro účely plánu 1:10 000 jsme kritickou reflexí stávajícího výkresu ÚAP vytvořili aktualizovanou verzi celoměstsky významných veřejných prostranství. A to podle obecných zásad konzultovaných a předkládaných zadavateli na příkladech v průběhu práce zejména na jednáních ze dne 07-05-2010 a 15-06-2010 v hrubých rysech naznačených i na jednání dne 29-03-2010.

Obecně lze konstatovat, že většina výběru byla ponechána, k redukci došlo zejména při kolizi stávajícího stavu a potenciálu veřejných prostranství (např. rozvojová osa Rohanského nábřeží) a také při neprůkaznosti celoměstského významu vybraných veřejných prostranství („rekreační trávník“ před Oborou hvězda) nebo při přílišné podrobnosti vymezení lokalit na základě jedné z charakteristik (např. uliční síť Spořilově).

K doplnění naopak došlo místy zejména dle zásady spojitosti veřejných prostranství a pro definování základní „sítě“.

PODKLAD VÝKRESU

Samostatné vymezení celoměstsky významných veřejných prostranství jako mapový podklad pro ÚAP bylo po dohodě se zadavatelem zejména na jednání dne 29-03-2010 (a potvrzeno na dalších jednáních dne 07-05-2010 a 15-06-2010), shledáno v diskusi nedostačující vzhledem k absenci dalších referencí ve výkrese, umožňujících celkovou čitelnost výkresu, tedy „obrazu města“.

Z tohoto důvodu jsme použili další vybrané podklady klíčové pro čitelnost výkresu. Zdrojem byly plány Prahy 1:25 000.

Celý obraz významných veřejných prostranství města byl umístěn nikoliv na pozemkovou mapu, ale na podkladovou mapu vytvořenou z mapy technického využití, z níž byly vypuštěny (formálně – technicky překryvem) plochy parkovišť a dep a zachovány byly pouze plochy, které se svým charakterem blíží veřejným prostranstvím, ostatní byly vypuštěny – odečteny.

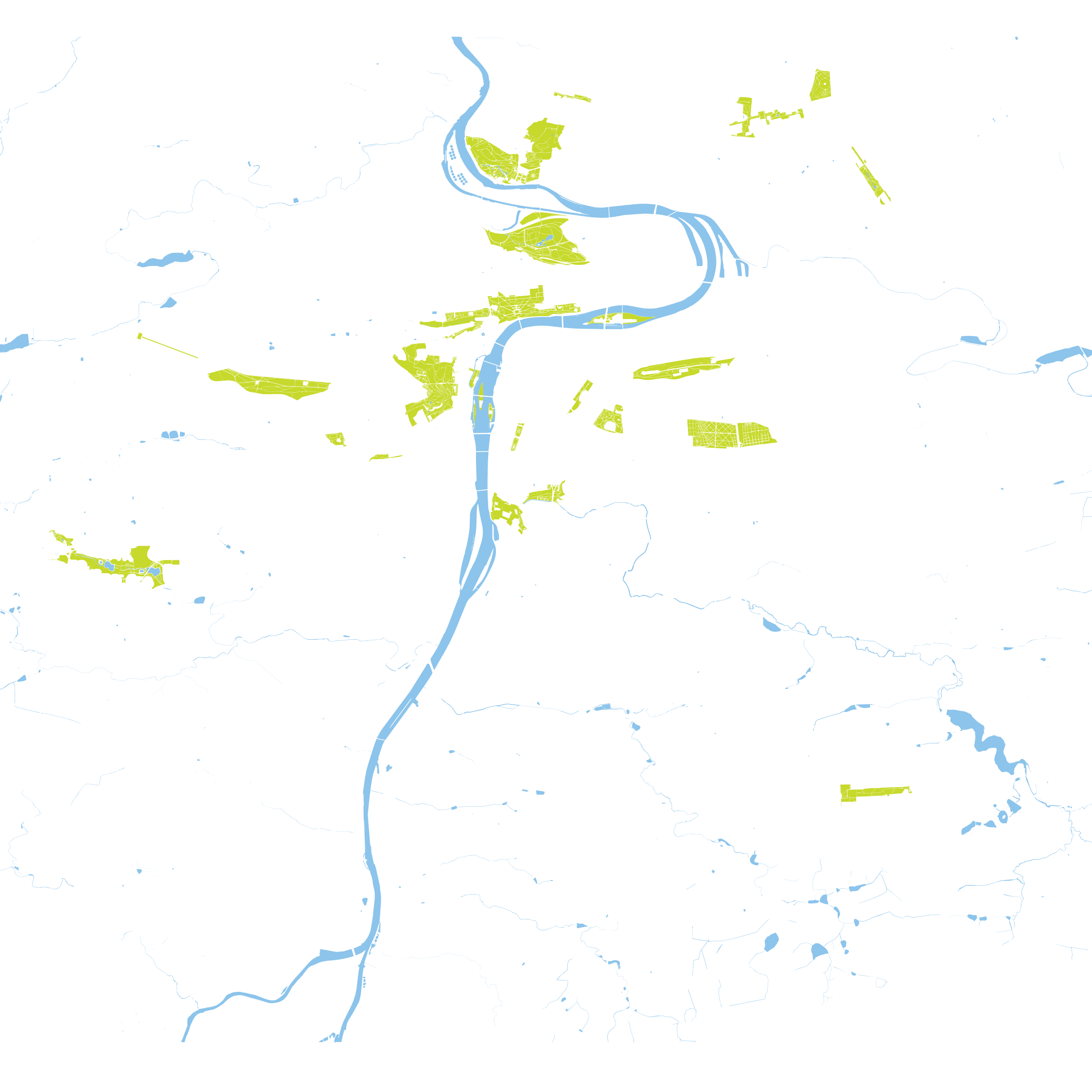
Takto vznikl čitelný podklad, který se nezabývá tím, co je mezi „cestami“, ale poskytuje obraz města na základě charakteristických toků – os pohybu. Vznikla tak síť veřejných prostranství s místním (nejnižším) významem.

Pro úplnou čitelnost jsou doplněny i rychlostní komunikace a části městských okruhů, které sice nejsou veřejnými prostranstvími (viz. kapitola Zásady charakteristiky), ale bez nichž by obraz města nebyl kompletní a chyběla by mu zásadní, do jisté míry hraniční, reference.

DRUHÁ HLADINA – MĚSTO (JAKO CELEK)

Pro vytvoření referenčních hladin k celoměstsky významným veřejným prostranstvím byla z „druhé hladiny“ vytvořena síť veřejných prostranství významných možná nikoliv přímo celoměstsky, ale z hlediska kompaktnosti města (ucelenosti sítě jeho základních prostranství), která usnadňuje jeho čtení.

Jedná se o dnes již klasické negativní vymezení struktury zástavby. A to v místech města s převažující uzavřenou stavební čarou.

TŘETÍ HLADINA – STOPY KRAJINY VE MĚSTĚ

Ani kombinace celoměstsky významných veřejných prostranství s hladinou veřejných prostranství významných z hlediska kompaktnosti města, neposkytovala dostatečný obraz veřejných prostranství města a jeho vnějších částí. Chyběly v něm rozsáhlé plochy specifických veřejných prostranství, tvořených nikoliv ulicemi a náměstími, ale přírodním terénem a jeho modifikacemi.

Pro přesnější obraz města byla proto použita vybraná data z funkčního výkresu – „zeleň“ (viz. kapitola Veřejné prostranství a „veřejně přístupná zeleň“). Z hladin parků, hřbitovů a dalších zelených ploch byla vytvořena nová reprezentativní ucelená hladina „celoměstsky významné parkové plochy“, která doplňuje obraz celoměstsky významných veřejných prostranství bez ohledu na svůj formální status.

Protože individuální charakter Prahy je tvořen její specifickou polohou na terénu v hlubokém korytě řeky, není možné Prahu zobrazit bez tohoto fenoménu. Řeka reprezentuje i v plošném záznamu silný odkaz na topografii území. Praha bez Vltavy by nebyla Prahou. Proto je výsledné mapové dílo doplněno o hladinu vodní toky a plochy.

ČTVRTÁ HLADINA – KRYSTALIZAČNÍ BODY

V mnoha případech, zejména ve vnějším pásmu bez reference kompaktní struktury zástavby, nabývají významu iniciační body – stanice a výstupy z metra, zastávky (veřejné) MHD, která je ze své podstaty jistým druhem pohyblivého veřejného prostranství.

Proto byl mapový podklad doplněn o hladinu vysokokapacitních dopravních tras a uzlů, tj. metra, tramvají a vlaků, které se navíc do veřejného prostranství propisují stavebními díly a vykazují ve stavební struktuře jak značnou setrvačnost, tak naznačují její budoucí vývoj – díky dopravnímu potenciálu, který nabízejí.

Autobusové spojení a jeho varianty do mapového podkladu zahrnuty nejsou z hlediska nižší přepravní kapacity, provizornosti a pro absenci stavebního ukotvení ve struktuře. Přesto je frekvence a pozice autobusové zastávky brána v potaz při posuzování sporných celoměstsky významných v.p. zejména návsí a jejich částí.

PÁTÁ HLADINA – VEŘEJNÉ PROSTRANSTVÍ A ZAHRADNÍ MĚSTA

Na základě diskuse se zadavatelem bylo na jednání dne **21-07-2010** učiněno rozhodnutí doplnit mapový podklad o hladinu definující veřejná prostranství zahradních měst a to zejména na základě zásady **záměrnosti a komponovanosti** (viz. obecné zásady metodiky).

Fenomén zahradních měst odráží specifický typ veřejných prostranství jejichž kvalita často neleží přímo v samotném prostranství, ale v jeho (zahradním) kontextu, se kterým je vizuálně propojen.

Tato hladina je znázorněna odlišnou barvou tak, aby bylo na první pohled zřejmé, že veřejné prostranství je v reálu definováno ploty (předzahrádkami) a nikoli stavební masou s uzavřenou stavební čarou.

METODIKA VE VZTAHU KE STÁVAJÍCÍM ÚZEMNĚ ANALITYCKÝM PODKLADŮM

VEŘEJNÁ PROSTRANSTVÍ A VZTAH K PÁSMŮM MĚSTA

V závěru práce přišel požadavek na definování vztahu celoměstsky významných veřejných prostranství k „pásmům města“, jak jsou vymezena v aktualizaci stávajících ÚAP. Takzvané kompaktní město bylo nově rozděleno na vnitřní a vnější.

Jako zpracovatelé metodických podkladů pro územní plán města jsme již dříve upozorňovali na problematiku používání slova kompaktní pro celou plochu města. Vítáme proto členění „kompaktního města“ alespoň na dvě pásma jako další krok k definitivnímu členění města na adekvátní části – soubory lokalit.

Po prozkoumání hranic a soutisku jednotlivých výkresů jsme došli k závěru, že metodika výběru celoměstsky významných veřejných prostranství není s takto vymezenými pásmy města kompatibilní. Proto nepovažujeme tyto hranice za relevantní pro výběr celoměstsky významných veřejných prostranství.

Vnitřní pásmo zahrnuje i území, která my považujeme za předměstí, tj. vilové čtvrti koncipované jako zahradní města, tedy území, kde veřejná prostranství nedefinuje uzavřená uliční čára, ale ploty. Navíc vymezení zahrnuje i území, vykazující vyloženě periferní znaky.

Při dodatečném vymezení veřejných prostranství v zahradních městech (pátá hladina) se ukázalo, že území komponované výstavby zahradních měst má ještě mnohem menší plochu, než jakou v celku zahrnuje vnitřní pásmo.

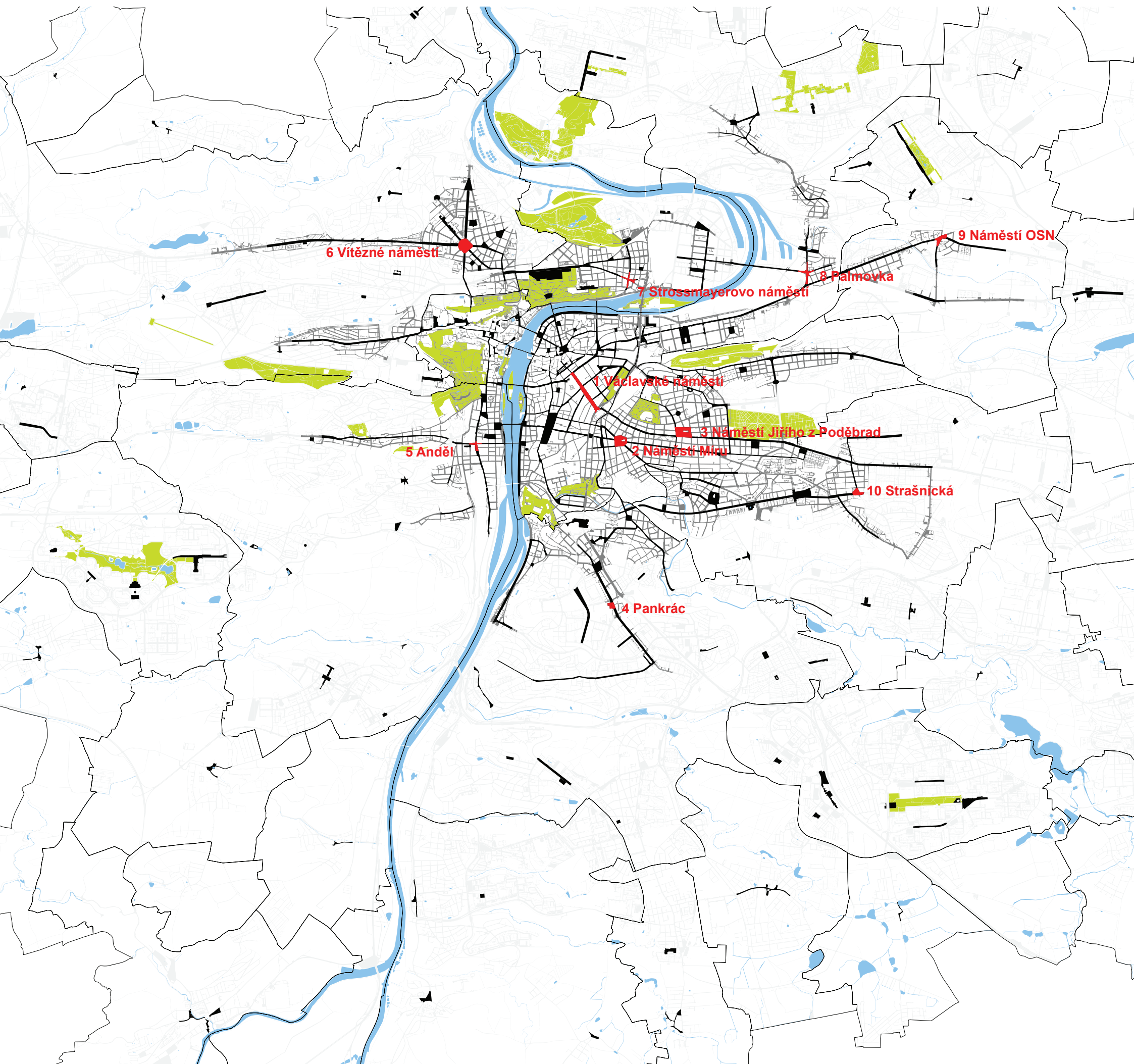
Přesto jsme doplnili mapové podklady o (archivní) hladiny, které barevně rozlišují území města podle zadavatelem definovaných pásem. Zůstává na zvážení, které hladiny z tohoto elaborátu budou pro čistopis ÚAP použity.

VEŘEJNÁ PROSTRANSTVÍ A MĚSTSKÉ ČÁSTI

Administrativní členění Prahy je výsledkem dlouhodobého politického vývoje, který ne vždy zcela odpovídá vývoji urbanistickému. Jednotlivé městské části jsou spolu v mnoha případech naprosto nesusměřitelné a to nejen rozlohou a počtem obyvatel, ale především strukturou zástavby a tím také hustotou celoměstsky významných veřejných prostranství.

Zjednodušeně se dá říci, že celoměstsky významná veřejná prostranství, jak jsou vymezena v této práci, se ve své drtivé většině nacházejí na území prvních deseti (zároveň největších) městských částí.

Další městské části nejsou z hlediska výskytu celoměstsky významných veřejných prostranství natolik zásadní. Jedná se o zcela jiný charakter. Jejich veřejná prostranství mohou mít ovšem o to silnější lokální význam, o který se nemusí dělit se zbytkem města. A to právě může tvořit jeho značnou kvalitu.

VEŘEJNÁ PROSTRANSTVÍ „TOP TEN“

V následující databázi jsme definovali vztah celoměstsky významných veřejných prostranství k „prvním“ městským částem, respektive jsme definovali nejvýznačnější kompoziční prvky sítě jednotlivě pro každou městskou část.

Výběr celoměstsky významných veřejných prostranství je zde heslovitě zprostředkován na základě jejich „adres“, tj. názvů ulic a náměstí, ačkoliv na mapovém díle jsou vymezeny jejich hranice přesněji a nepřekrývají se často s celou ulicí stejného názvu.

Proto je s touto databází nutné pracovat vždy ve vztahu k mapovému dílu – reálným hranicím celoměstsky významných veřejných prostranství.

DATA / BASE

MČ Praha 1/ Václavské náměstí, kam došlo k posunu z náměstí Staroměstského, doplněné tzv. Zlatým křížem, tj. osou bývalých staroměstských hradeb na dnešní Národní třídě, Příkopech a Revoluční ulici.

MČ Praha 2/ Náměstí Míru (nahore) doplněné Vinohradskou třídou (dole).
Vzorový příklad kombinace veřejných prostranství typu bodu a linie.

MČ Praha 3/ Z určitého pohledu náměstí Jiřího z Poděbrad, ačkoliv je na Žižkově poněkud cizorodým útvarem, který náleží spíše k Vinohradům. Jednoznačně je to však dvojice os v ulicích Husitská, Koněvova a Seifertova.

MČ Praha 4/ Historicky Náměstí bratří Synků. V současnosti území tzv. Pentagonu definovaného ulicemi Na Pankráci, Hvězdova, Pujmanové, Milevská a Na Strži, umístěné na ose ulic Na Pankráci a Budějovické od Náměstí Hrdinů.

MČ Praha 5/ Historicky Arbesovo náměstí. V současnosti série malých náměstí a křižovatek na základní ose tvořené ulicemi, Újezd, Štefánikova a Nádražní, doplněných o křížení Lidickou a Plzeňskou ulicí – křižovatku Anděl.

MČ Praha 6/ Vítězné náměstí protnuté diagonální osou Technické a Dejvické ulice, doplněné o kříž Jugoslávských partyzánů, Čs. Armády, Evropské a Svatovítské ulice.

MČ Praha 7/ Strossmayerovo náměstí a potenciál v propojení dolních Holešovic a Letné reprezentovaný v současnosti v ose ulic Veletržní a Milady horákové.

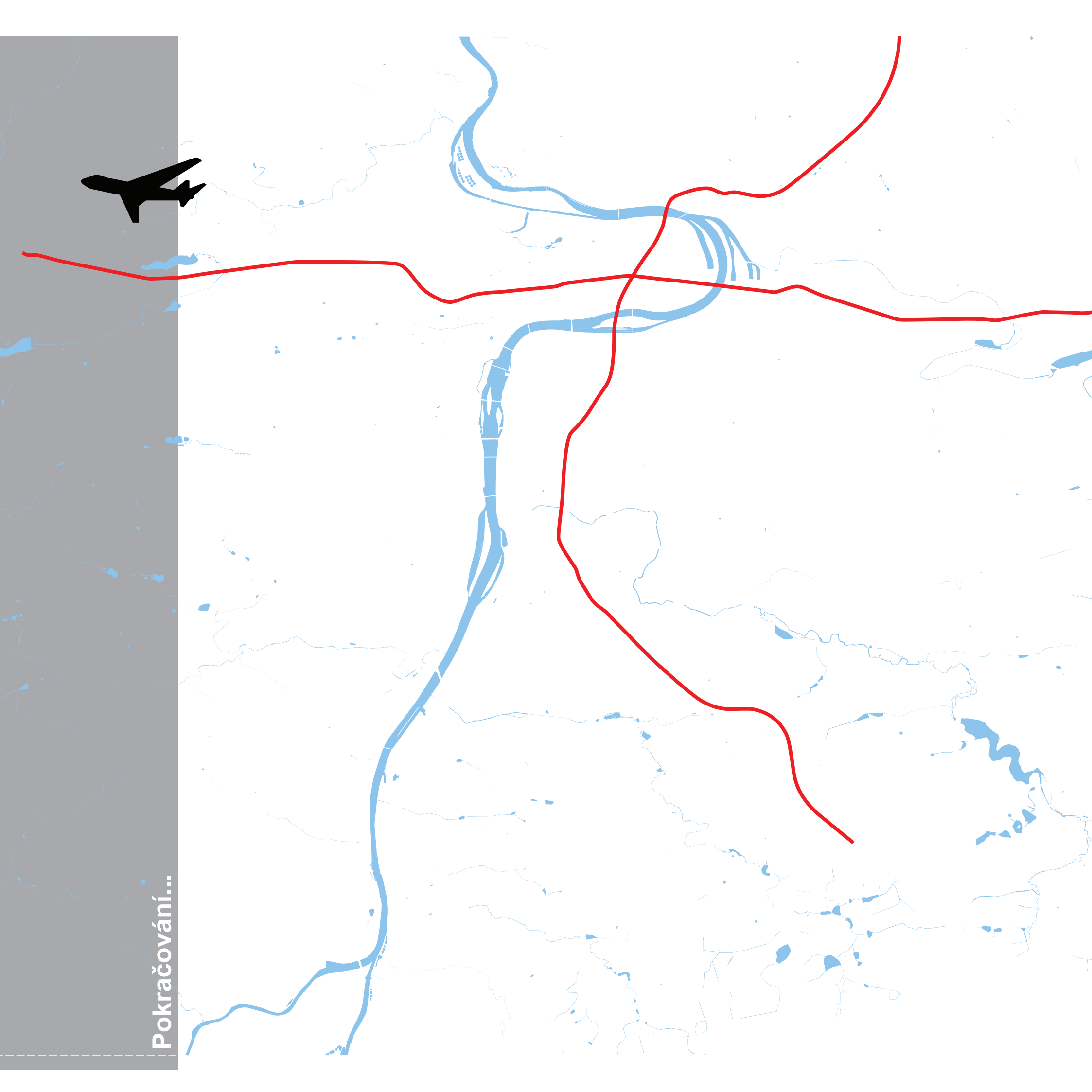
MČ Praha 8/ Komplikovaná MČ z hlediska hierarchie celoměstsky významných veřejných prostranství – rozpojené území Karlína a Libně. V první části historicky Karlínské náměstí na ose Sokolovské ulice, v druhé části slibné území v okolí křižovatky nad stanicí metra Palmovka.

MČ Praha 9/ Náměstí OSN a dvojosí ulic Kolbenova, Poděbradská lemující údolí potoka Rokytka.

MČ Praha 10/ Historicky Vršovické náměstí, ale nově zejména osa Vršovická, V Olšinách se sérií významných náměstí, z nichž nejvýraznějšího významu (ale i budoucího potenciálu) dosahuje okolí stanice metra Strašnická.

Pokračování...

ZÁVĚR A DOPORUČENÍ

REHABILITACE, OCHRANA, VÝVOJ

Je zřejmé, že celoměstsky významná veřejná prostranství tvoří základ obrazu města. Na základě tohoto poznatku je třeba považovat je za to nejcennější, co město má a v tomto duchu se o ně starat a „rozvíjet je“ – myšleno ve smyslu intenzifikace, tedy zlepšení stavu.

Tuto část městské struktury je nutno považovat za stabilizovanou. Proto rehabilitace těchto prostranství může probíhat pouze změnou povrchů a jejich „dopravního“ uspořádání. Jejich degradace rozšiřováním do plochy je nejen nemožná, ale dokonce pro obraz města zcela nepřijatelná.

Aby bylo možné do sítě významných veřejných prostranství zařadit další části města, je především nutné pracovat na utváření městské struktury. To však není úkolem ÚAP ani této práce, dokonce na to nestačí ani samotný územní plán. Je to otázka i jiných dílčích předpisů a norem, někdy dokonce jen otázka předsudků a nedostatečné infomovanosti.

Z výše uvedeného „**databáze top ten**“ celoměstsky významných veřejných prostranství je možné vysledovat fenomén „paralelizace“ os. Kdy hlavní osa s narůstajícím významem dopravy začíná být dopravou omezována a roli významných veřejných prostranství si přisvojují i paralelní ulice. Na těchto osách je nutné udržet hladinu dopravy pouze na takovém stupni, aby nedošlo zcela k rozpojení náplně dopravní tepny a živé ulice tvořené kvalitním veřejným prostranstvím.

Z výše uvedených popisů je také zřejmé, že většina hlavních os celoměstsky významných veřejných prostranství na sebe přes určitá území navazuje. V tomto směru je do budoucna důležité věnovat pozornost právě „propojování“ stávajících os, doplňování města v ucelenou strukturu a přesné definování dostatečného potenciálu právě v bezprostřední blízkosti těchto os.

Jedná se zejména o okolí tzv. severojižní magistrály, tedy směru od Proseka přes Holešovice, Nové město, Pankrác až k Chodovu a k ní kolmému východozápadnímu propojení od Černého Mostu přes Vysočany, Libeň, Holešovice, Letnou, Dejvice až po Vokovice a Letiště. Tyto směry jsou potenciálně hlavní osy městskosti 21. století.

Jedná se o propojení celostátních komunikací č. 8 na severu s č. 1 a 3 na jihu, č. 5, 6, 7 a 4 na západě s č. 9, 10, 11 a 12 na východě.

Křížení těchto dvou městských os totiž principiálně vytváří **celostátně významná veřejná prostranství a „nový“ střed Prahy pro jedenadvacáté století**, což samo o sobě prozrazuje obrovský potenciál, který se v těchto územích ukrývá.

Obecně lze do budoucna doporučit zvýšenou pozornost vybraným iniciačním bodům města a jejich propojování. Důležitý je také vztahu parků a jednotlivých veřejných prostranství ale i vztah parků navzájem. Cílem musí být vytvoření spojitého systému parkových ploch celoměstského významu.

Zkratka: Důležitá je především obecně přijatá vize obrazu města...

